

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Selvitys kulttuurilehtien tilaustuesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:24

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:24

Selvitys kulttuurilehtien tilaustuesta

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN: 978-952-263-574-7

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		15.5.2018
Tekijät	Heini Peltola ja Leena Laaksonen		
Julkaisun nimi	Selvitys kulttuurilehtien tilaustuesta		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:24		
Diaarinumero		Teema	Kulttuuri
ISBN PDF	978-952-263-574-7	ISSN PDF	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-574-7		
Sivumäärä	47	Kieli	suomi
Asiasanat	kulttuurilehdet		
Tiivistelmä <p>Selvityksessä tarkastellaan yleisten kirjastojen käyttöön kohdistettua kulttuurilehtien tilaustukea sekä sen merkitystä kirjastoille ja kulttuurilehdille.</p> <p>Tilaustuella yleiset kirjastot voivat tilata kulttuurilehtiä kokoelmiinsa. Tarkoituksena on parantaa kulttuurilehtien levikkiä ja niiden alueellisesti tasavertaista saatavuutta sekä laajentaa kirjastojen lehtivalikoimaa.</p> <p>Selvityksen tavoitteena on arvioida, millaisia kehittämistarpeita kulttuurilehtien tilaustukeen liittyy. Näitä tarpeita selvitetään tilaustukimäärärahan käyttöä koskevien tilastojen sekä kirjastojen ja kulttuurilehtien kokemusten perusteella.</p> <p>Kulttuurilehtiin ja tilaustukeen liittyvän kulttuuripoliittisen näkökulman hahmottamiseksi selvityksessä käydään myös läpi kulttuurilehdille myönnettävän valtionavustuksen kokonaisuus eli kulttuurilehtimäärä. Siitä suurimman osan muodostaa lehtien julkaisemiseen tarkoitettu kulttuurilehtiavustus. Niiden hakeminen siirrettiin Taiteen edistämiskeskukseen vuoden 2018 alusta. Siirto vaikuttaa osaltaan siihen, millä tavalla tulevaisuudessa tilaustuen piiriin kuuluvien kulttuurilehtien valikoima muodostetaan.</p> <p>Selvityksen johtopäätökset luovat pohjaa siihen, miten kulttuurilehtien tilaustuen hoitaminen järjestetään tulevaisuudessa ja millä periaatteilla tuen piiriin kuuluvat lehdet valitaan.</p>			
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	15.5.2018	
Författare	Heini Peltola och Leena Laaksonen		
Publikationens titel	Utredning av prenumerationsstödet för kulturtidskrifter		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2018:24		
Diarienummer		Tema	Kultur
ISBN PDF	978-952-263-574-7	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-574-7		
Sidantal	47	Språk	finska
Nyckelord	kulturtidskrifter		
Referat			
<p>Utredningen granskar stödet till allmänna bibliotek för prenumerationer på kulturtidskrifter med liten upplaga och stödets betydelse för biblioteken och kulturtidskrifterna själva.</p> <p>Med hjälp av prenumerationsstödet kan biblioteken prenumerera på kulturtidskrifter till sina samlingar. Målet är att förbättra kulturtidskrifternas upplagor och en regionalt jämlik tillgång till dem samt bredda bibliotekens tidningsurval.</p> <p>Syftet med föreliggande utredning är att bedöma vilka utvecklingsbehov det finns i fråga om prenumerationsstödet för kulturtidskrifter. Dessa behov utreds med utgångspunkt i statistik över hur prenumerationsstödet använts samt bibliotekens och kulturtidskrifternas erfarenheter av det.</p> <p>För att få ett kulturpolitiskt perspektiv på understödet för kulturtidskrifter och tidningar går utredningen igenom den helhet som utgörs av statsunderstöd som beviljas kulturtidskrifter och som här kallas budgetanslag för kulturtidskrifter. Största delen av det utgörs av understöd för kulturtidskrifter som är avsett för publiceringen av dem. Ansökan om stöd överfördes till Centret för konstfrämjande från och med ingången av 2018. Överföringen påverkar för sin del hur urvalet tidskrifter som i framtiden är berättigade till prenumerationsstödet kommer att utformas.</p> <p>Slutsatserna utredningen kom fram till läger grunden för hur beställningarna av kulturtidskrifter ska skötas framöver och enligt vilka principer de tidningar som har rätt till stödet väljs ut.</p>			
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Johdanto	7
1 Selvityksen toteutus ja aineisto	9
2 Kulttuurilehtimääräraha	11
2.1 Kulttuurilehtiavustus ja kulttuurilehtilautakunta	11
2.2 Kulttuurilehtien tilaustuki	13
2.3 Tilaustuen euromääräinen kehitys	16
3 Tilaustukijärjestelmän merkitys kirjastoille	18
3.1 Lehtivalikoiman mielekkyys kirjastoille	19
3.2 Kirjastojen tilaustuella tilaamat lehdet	20
3.4 Tilaustukimäärärahan merkitys ja tarpeellisuus kirjastoille	25
3.5 Kulttuurilehdet kirjastojen lehtivalikoimissa	28
3.6 Yhteenveto tilaustuen merkityksestä kirjastoille	30
4 Tilaustukijärjestelmän merkitys kulttuurilehdille	32
4.1 Kulttuurilehtien näkemys tilaustuen vaikutuksista	32
5 BTJ:n rooli lehtitilauspalvelun tarjoajana	36
6 Johtopäätökset	37
6.1 Lehtivalikoiman muodostuminen	37
6.2 Tilaustuella tilatut lehdet, niiden aihepiirien kattavuus ja saatavuuden parantuminen	38
6.3 Tilaustuen euromäärän vaikutus eri nimekkeiden tilaamiseen	39
6.4 Kulttuurilehtien näkemyksiä tilaustuesta	40
LIITTEET	
Liite 1: Kysely kirjastoille vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuen merkityksestä	41
Liite 2: Kysely lehdille	43
Liite 3: Suosituimmat nimekkeet vuosina 2010–2014	45

JOHDANTO

Selvityksessä tarkastellaan yleisten kirjastojen käyttöön kohdistettua vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustukea¹ ja sen merkitystä kirjastoille ja kulttuurilehdille itselleen. Kulttuurilehtiin ja lehtien tilaustukeen liittyvän kulttuuripoliittisen näkökulman hahmottamiseksi selvityksessä käydään myös läpi kulttuurilehdille myönnettävän valtionavustuksen kokonaisuus, jota tässä kutsutaan kulttuurilehtimäärärahaksi. Siitä suurimman osan muodostaa kulttuurilehtien julkaisemiseen lehdille myönnettävä avustus, kulttuurilehtiavustus.

Tarve tämän selvityksen tekemiseen johtuu sekä valtionavustuslain ja hankintalain velvoitteista että opetus- ja kulttuuriministeriössä vuonna 2015 käynnistyneestä valtionavustusudistuksesta. Valtionavustuslain (688/2001) 36 §:n mukaan viranomaisen on seurattava myöntämiensä valtionavustusten käytön tuloksellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta sekä valtionavustusten vaikutusta kilpailuun ja eri väestöryhmien asemaan. Lisäksi valtionapuviranomaisen on määrajoin arvioitava valtionavustusten tarpeellisuutta ja kehittämistarpeita.

Selvityksen varsinaisena tavoitteena on arvioida millaisia kehittämistarpeita kulttuurilehtien tilaustukeen liittyy. Näitä tarpeita selvitetään tilaustukimäärärahan käyttöä koskevien tilastojen sekä kirjastojen ja kulttuurilehtien kokemusten perusteella.

Vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuki käynnistettiin vuonna 1995 tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan ehdotuksesta. Neuvottelukunta oli toiminut vuodesta 1988 lähtien asiantuntijaelimenä, joka teki ministeriölle ehdotuksen niistä mielipide- ja uskonnollisista lehdistä, joille neuvottelukunnan näkemyksen mukaan tulisi myöntää valtionavustusta lehden julkaisemiseen. Samana vuonna, kun kulttuurilehtituki käynnistettiin kokeiluna, päätettiin asettaa kulttuurilehti lautakunta, jolle siirrettiin osa neuvottelukunnan tehtävistä. Samassa yhteydessä mielipide- ja uskonnollisia lehtiä alettiin kutsua kulttuurilehdiksi.

1 tilaustukea on kutsuttu myös lehtien ostotueksi.

Kulttuurilehtien tilaustukea ei voida myöntää suoraan avustuksina kirjastoille, sillä kirjastot eivät tilaa lehtien vuosikertoja suoraan kustantajilta vaan lehtivälittäjän kautta. Jotta lehtien tilaaminen voitiin käytännössä toteuttaa, ministeriö antoi valtionavustuspäätöksellä tehtävän hoidettavaksi BTJ Oy:lle, joka on alusta lähtien aina vuoteen 2016 saakka vastaanottanut lehtitilausten käytännön toimista. Ensimmäiset tilaustuella tehdyt lehtitilaukset ilmesyivät kirjastojen kokoelmiin vuonna 1996.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2015 käynnistämää valtionavustusuudistusta on toimeenpantu asteittain. Uudistuksen yhteydessä ministeriöstä on siirretty joitakin avustusrahoja haettavaksi Taiteen edistämiskeskuksesta (TAIKE). Kulttuurilehtiavustukset, joita ministeriöstä oli myönnetty vuodesta 1988 lähtien, päätettiin osana valtionavustusuudistusta siirtää haettavaksi TAIKEsta. Siirron yhteydessä toteutetut kulttuurilehtiavustusten myöntämiseen liittyvät uudistukset vaikuttavat siihen, millä tavalla tulevaisuudessa tilaustuen piiriin kuuluvien kulttuurilehtien valikoima muodostetaan.

Vuoden 2017 loppukesällä ministeriössä todettiin, että kulttuurilehtien tilaustuki ei ole valtionavustus, koska sitä ei myönnetä avustuksena suoraan kirjastoille. Tilaustuessa on pikemminkin kyse hankinnasta, jossa valtio hankkii lehtivälittäjän, jonka kautta yleiset kirjastot voivat tilata ennalta määritetystä lehtivalikoimasta lehtiä kokoelmiinsa. Taide- ja kulttuuripolitiikan osastolla katsottiin, ettei tilaustuesta voitu tehdä BTJ Oy:lle valtionavustuspäätöstä aikaisempien vuosien tapaan. Kulttuurilehtien tilaustuki on verrannollinen hankintana toteutettavaan laatukirjallisuuden ostotukeen, jossa yleiset kirjastot voivat ostaa etukäteen muodostetusta kirjavaliikoimasta kirjoja kokoelmiinsa.

Koska vuonna 2017 tilaustukeen käytettävissä ollut määräraha oli yli 135 000 euroa, lehtitilausten hoitamisesta olisi pitänyt syksyllä järjestää hankintalain mukaisesti EU:n laajuinen tarjouskilpailu. EU:n laajuisen kilpailun toteuttaminen asiassa, josta ei ole aiemmin tehty tarjouskilpailua, kestää vähintään viidestä kuuteen kuukautta. Kirjastot tekevät lehtitilauksensa aina edellisen vuoden lopulla. Jotta lehtitilaukset olisi voitu tehdä vielä vuoden 2017 puolella, ei tarjouskilpailun toteuttamista pidetty mahdollisena.

Ministeriön on ratkaistava kuluvan vuoden kesän alkupuolella, miten kulttuurilehtien tilaustuen hoitaminen järjestetään tulevaisuudessa ja millä periaatteilla tuen piiriin kuuluvat lehdet valitaan.

1 Selvityksen toteutus ja aineisto

Selvityksen tarkkailuajaväli ulottuu tuen aloitusvuoteen saakka. Tarkemmin on kuitenkin analysoitu vuosien 2010–2016 kulttuurilehtien tilaustuen määrärahaa. Pääasiallisena aineistona on käytetty opetus- ja kulttuuriministeriön asiakirjoja, kirjastotilastoja, kyselyaineistoa ja haastatteluja. Selvityksessä on myös käytetty lähteinä BTJ Oy:n toimittamaa tilaustietokantaa vuosilta 2007–2017.

Kirjastot, joille kysely toimitettiin, valittiin niiden sijainnin ja koon mukaan siten, että saatiin tietoa erikokoisten kuntien ja eri alueilla sijaitsevien kirjastojen näkemyksistä ja kokemuksista. Haastateltaviksi valittiin kirjastot sillä perusteella, että ne edustavat alueellisesti maan eri osia ja asukasmäärältään eri kokoluokkia. Kulttuurilehdet, joille kysely lähetettiin, valittiin puolestaan siten, että saatiin tietoa mahdollisimman monelta eri aihepiiriin kuulvalta lehdeltä.

Kirjastoille lähetettyyn kyselyyn vastasi 20 kirjastoa. Kysely lähetettiin 26 kirjastolle. Saatut vastaukset lajiteltiin kunnan asukasmäärän mukaisesti kokoluokkiin, jotta erikokoisten kuntien kirjastojen vastauksia pystyttiin vertailemaan keskenään. Syy kuntien asukaskoon mukaiseen jaotteluun on siinä, että tilaustukeen kunnan käytettävissä oleva euromäärä on perustunut kunnan asukasmäärään. Lähtökohtana on ollut, että asukasmäärältään pienemmille kunnille kulttuurilehtien tilaustuki on tärkeämpi lehtien saatavuuden parantamiseksi.

Kyselyn otantaa jouduttiin ajanpuutteen vuoksi rajaamaan. Kirjastojen vastauksissa on paljon hajontaa ja jossain määrin epämääräisiä numeraalisia merkintöjä. Näistä syistä johtuen vastauksista tehtävät johtopäätökset ovat suuntaa antavia.

Lehtikysely lähetettiin 24 lehdelle², joista kyselyyn vastasi 12. Vastausvirheiden poistamisen jälkeen vastauksia käsiteltiin 11. Tilaustuen lehtivalikoiman lehdet jaoteltiin ennen kyselyn lähettämistä ministeriössä muodostettuihin 11 kategoriaan, joita käytettiin hyväksi

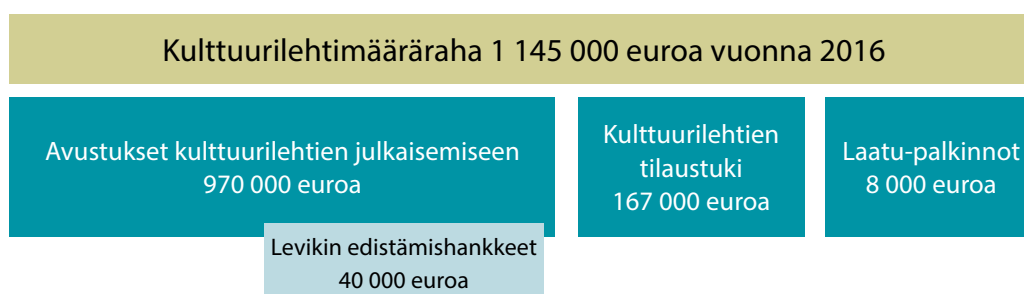
2 kulttuurilehtiavustusta on viime vuosina myönnetty 80–90 lehden julkaisemiseen.

muun muassa vertailtaessa tilaustuen tarjonnan ja kysynnän suhdetta. Kysely lähetettiin monipuolisesti eri aihepiirejä edustaville lehdille, jotka olivat vuoden 2016 tilaustuen lehti-valikoimassa ja joita kirjastot olivat tilanneet vuodelle 2017. Vastauksia saatiin kahdeksaan eri aihepiiriin kuuluvalta lehdeltä. Kolme kyselyyn vastannutta lehteä luokitteli itsensä toiseen kategoriaan kuin mihin ministeriö lehden luokitteli.

2 Kulttuurilehtimääräraha

Kulttuurilehtimääräraha muodostuu kulttuurilehtien julkaisemiseen myönnettävistä valtionavustuksista (kulttuurilehtiavustukset) ja vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuesta sekä kulttuurilehtien laatupalkinnosta. Kulttuurilehtimäärärahan tasoa nostettiin vuoden 2008 jälkeen, jolloin alettiin myöntää erillisiä hankeavustuksia myös levikin edistämiseen. Ne myönnetään kulttuurilehtiavustusten yhteydessä.

Kulttuurilehtimääräraha on viimeisen kuuden vuoden aikana ollut noin 1,1 miljoona euroa. Määrärahasta suurin osa kohdistuu suorina valtionavustuksina kulttuurilehtien julkaisemiseen. Useimmiten kulttuurilehtiavustukset ovat olleet noin 90 prosenttia koko kulttuurilehtimäärärahasta. Loput määrärahasta on kohdistettu levikin edistämishankkeisiin ja tilaustukeen sekä laatupalkintoihin.

2.1 Kulttuurilehtiavustus ja kulttuurilehtilautakunta

Kulttuurilehtiavustusta on myönnetty opetus- ja kulttuuriministeriöstä vuodesta 1988 lähtien. Tuolloin tiedonjulkisten neuvottelukunta toimi ansaintuntijaelimenä, joka antoi ministeriölle ehdotuksen niistä mielipide- ja uskonnollisista lehdistä, joille tulisi myöntää avustusta lehden julkaisemiseen.

Vuonna 1995 avustuksen nimeksi muuttui kulttuurilehtiavustus, johon kuuluivat sekä uskonnolliset että mielipidelehdet. Samana vuonna ministeriö nimitti kulttuurilehtilautakun-

nan³, jonka tehtäväksi tuli arvioida avustushakemukset ja tehdä opetus- ja kulttuuriministeriölle ehdotus kulttuurilehtiavustusten myöntämiseksi. Lautakunnan arvioinnin lähtökohtana on ollut lehdissä käytävän yhteiskunnallisen keskustelun laatu, jonka perusteella lehden tukemista on voitu pitää yhteiskunnallisesti tarpeellisena.

Kulttuurilehtiavustusta voidaan myöntää painettua lehteä tai verkkojulkaisua toimittaville oikeuskelpoisille yhteisöille. Julkaisujen tulee pitää yllä kulttuurista, tieteestä, taiteesta tai eri maailmankatsomuksista käytävää laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Avustusta on voitu myöntää kulttuurilehtien toimittamiseen, markkinointiin, kehittämiseen, painattamiseen sekä jakelu- ja hallintokulujen kattamiseen. Lehtien tulee ilmestyä vähintään kolme kertaa vuodessa ja niissä tulee olla laadukkaasti toimitettua sisältöä. Lisäksi julkaisun on pitänyt ilmestyä vähintään vuoden ajan, jolloin lehden julkaisijalla on näyttöä kulttuurilehden toimittamisesta. Avustuksia on myönnetty noin 130 lehdelle, ja lehtikohtaiset avustussummat ovat vaihdelleet 1 000 eurosta 34 000 euroon. Painettujen lehtien määrä avustusta saavista lehdistä on 2010-luvulla ollut alle 100.

Kulttuurilehtiavustusten myöntämisen perusteissa on tehty kaksi isohkoa muutosta 2010-luvulla. Vuonna 2012 avustusta saavien lehtien toimituksellista laatua korostettiin. Siiten muun muassa yli 20 lehdelle, jotka aiemmin olivat saaneet avustusta, tehtiin hylkäävä päätös. Perusteluina oli, että lehti oli lautakunnan arvoin mukaan joko suppea yhdistyslehti tai ilmaislehti.

Seuraava myöntöperusteiden uudelleen arviointi tehtiin vuonna 2014, jolloin hakukriteerejä tarkennettiin. Kriteereissä painotettiin lehdessä käytävän yhteiskunnallisen keskustelun merkitystä. Lisäksi edellytettiin, että lehden levikin tuli olla vähintään 800 kappaletta, pois lukien lehdet, joilla oli tärkeä merkitys vähemmistökulttuurin tai kirjallisen kulttuurin moninaisuuden rikastamiselle. Näiden lehtien kohdalla levikkivaatimuksesta saatettiin joustaa. Näillä muutoksilla kulttuurilehtiavustuksen ulkopuolelle rajattiin esimerkiksi puhtaasti jonkun ammattialan sisäiset tiedotteet.

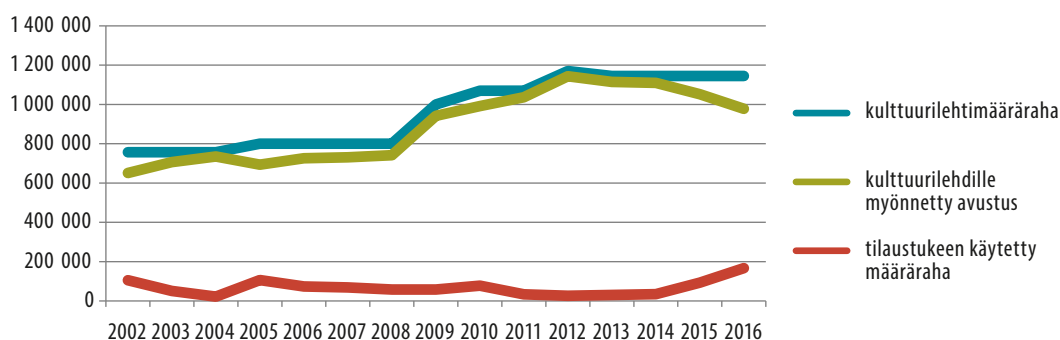
Muutosten myötä avustusta ei ole myönnetty lehdille, jotka on tarkoitettu jonkun yhteisön sisäiseen viestintään ja joita ei ole voinut ostaa tai tilata yhteisön ulkopuolinen henkilö. Avustusta ei myöskään ole myönnetty harrastelehdille, viikkolehdille, sanomalehdille tai ilmaisjakelulehdille.

Avustettavien lehtien on täytynyt olla sellaisessa taloudellisessa tilanteessa, jossa tuki on katsottu lehden julkaisemiseen tarpeelliseksi. Tuki on tarkoitettu laajaa yhteiskunnallista

3 Kulttuurilehtilautakunnan kokoonpanossa on otettu huomioon jäsenten kulttuurilehtien tuntemus ja näkemys yhteiskunnallisesta keskustelusta. Lautakunnan jäsenenä on ollut muun muassa toimittajia, tietokirjailijoita ja tutkijoita. Lautakunnan puheenjohtajana on toiminut opetus- ja kulttuuriministeriön virkamies.

keskustelua käyvien kulttuurilehtien tukemiseen, joiden julkaiseminen olisi vaikeaa ilman avustusta. Jotkin kulttuurilehdet, joiden julkaisemiseen on aikanaan myönnetty avustusta, ovat sittemmin tulleet taloudellisesti niin kannattaviksi, ettei niille ole enää ole voitu myöntää avustusta. Esimerkiksi *Image* oli ilmestymisensä alkuvuosina 1990-luvulla kulttuurilehtiavustuksen piirissä. Kun sen levikki nousi ja talous muutoinkin vakiintui, avustuksen myöntäminen ei ollut enää yhteiskunnallisesti perusteltua.

Vuodesta 2018 lähtien valtionavustusuudistuksen linjausten mukaisesti kulttuurilehtiavustus myönnetään Taiteen edistämiskeskukselta. Poikkeuksen muodostavat ne kulttuurilehdet, joiden julkaisijat voivat saada avustusta ministeriöstä taiteen ja kulttuurin valtakunnallisten yhteisöjen toiminta-avustusmäärärahoista. Näille yhteisöille lehden julkaisemiseen tarkoitettu avustus myönnetään osana toiminta-avustusta, koska lehden julkaisemisen katsotaan olevan olennainen osa yhteisön varsinaista toimintaa.

Kuva 1. Kulttuurilehtimäärärahan jakautuminen kulttuurilehtiavustuksiin ja tilaustukeen vuosina 2002–2016

2.2 Kulttuurilehtien tilaustuki

Vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuki on Manner-Suomen⁴ yleisten kirjastojen käyttöön tarkoitettu opetus- ja kulttuuriministeriön määräraha, jonka tarkoituksena on parantaa painettujen kulttuurilehtien levikkiä ja niiden alueellisesti tasavertaista saatavuutta sekä laajentaa kirjastojen lehtivalikoimaa. Tilaustuki otettiin käyttöön kokeiluna tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan ehdotuksesta vuonna 1995. Tällöin ministeriö osoitti noin 35 000 euron avustuksen käytettäväksi mielipide- ja uskonnollisten lehtien tilaamiseen yleisiin kirjastoihin kunnille, joiden asukasluku oli 9 000–30 000 asukasta. Kuntakohtainen tilaustuki oli noin 350 euroa vuoden 2017 elinkustannusindeksiin mukautettuna. Neuvot-

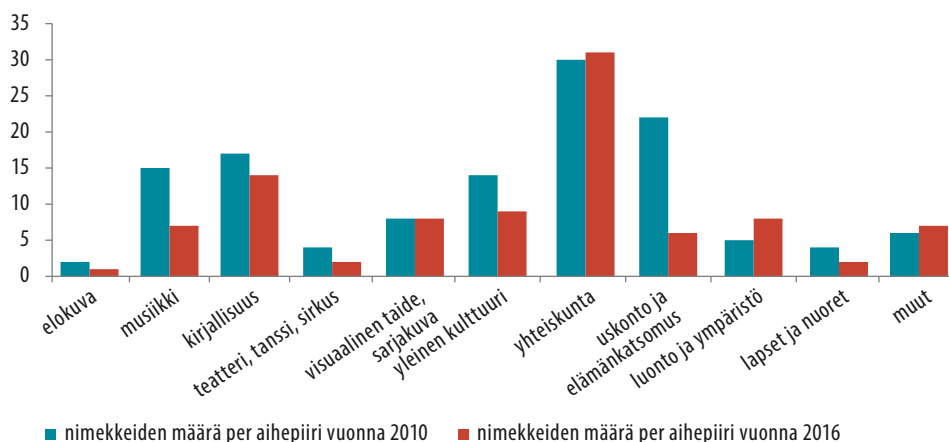
⁴ Tilaustuki ei ole tarkoitettu Ahvenanmaan maakunnalle.

telukunnan ehdotuksen mukaan kokeilulla parannettaisiin kulttuurilehtien saatavuutta erityisesti asukasmäärältään pienten kuntien kirjastoissa.

Tilaustuen tarkoitus on kirjastojen nimekemäärien laajentamisen lisäksi kasvattaa kulttuurilehtien levikkiä. Tilaustukimäärärahalla halutaan mahdollistaa kulttuurilehtien tasavertainen alueellinen saatavuus osana yleisten kirjastojen valikoimaa.

Tilaustuen lehtivalikoima muodostetaan vuosittain niistä lehdistä, joille on myönnetty avustusta lehden julkaisemiseen. Siten valikoima vaihtelee eri vuosina sen mukaan, mille lehdille opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt valtionavustusta. Vaikka kulttuurilehtiavustusta myönnetään myös verkkolehdistä, eivät verkkojulkaisut ole kuuluneet tilaustuen lehtivalikoimaan. Syynä tähän on verkkojulkaisujen lukuoikeuksia koskeva lisenssimaksuhinnoittelu, joka ei ole mahdollistanut tilaustuen laajentamista koskemaan verkkojulkaisuja.

Luvussa 2.1. kuvattu ja vuonna 2015 toimeenpantu kulttuurilehtiavustusten myöntökriteerien tarkentamisen ja joidenkin painettujen kulttuurilehtien verkkoon siirtymisen seurauksena tilaustuen lehtivalikoima on pienentynyt. Myöntökriteerien tarkentamisen johdosta esimerkiksi monet uskonnolliset lehdet ja musiikkisoittimiin erikoistuneet lehdet on katsottu enemmänkin yhteisöjen sisäisiksi julkaisuiksi, eikä niissä ole katsottu käytävän tarpeeksi laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Näiden lehtien poistaminen tilaustuen lehtivalikoimasta näkyy alla olevassa kuvassa 2, jossa vertaillaan, mitä aihepiiriä edustavia lehtiä lehtivalikoimassa on ollut vuosina 2010 ja 2016. Taulukossa ei ole mukana verkkolehtiä, koska tilaustuki koskee vain painettujen lehtien levikin edistämistä.

Kuva 2. Nimekkeiden jakautuminen aihepiireittäin vuosina 2010 ja 2016

Tilaustukea ei ole myönnetty suoraan yleisille kirjastoille eikä kunnille, koska yleisen käytännön mukaan kirjastot tilaavat kaikki lehdet jonkun lehtivälittäjän kautta. Tilaustuen periaatteena on ollut vähälevikkisten kulttuurilehtien levikin turvaamisen lisäksi kirjastojen lehtikokoelmien monipuolistaminen. Tuen tarkoituksena ei ole ollut rahoittaa kirjastojen lehtikokoelmien perusvalikoimaa, vaan laajentaa kirjastojen nimekemäärää.

Kulttuurilehtien tilaustuen lehtivälittäjäksi valikoitui kokeiluvuonna BTJ, jolle on ensimmäisestä kokeiluvuodesta lähtien aina vuoteen 2016 saakka myönnetty valtionavustus kirjastojen lehtitilausten vastaanottamiseksi ja tilausten välittämiseksi kustantajille. Yhtiön tehtävänä on ollut kerätä kirjastojen tilaukset, hoitaa yhteydenpito lehtikustantajiin ja toimittaa kirjastojen tilaukset kustantamoille, jotka puolestaan toimittavat lehdet kirjastoille. Syy yhtiön valikoitumiseen lehtitilausten välittäjäksi ei ole tiedossa. BTJ on hoitanut lehtivälitystä yleisten kirjastojen kulttuurilehtihankintoihin vuosittain osoitetulla BTJ:lle myönnetyllä erityisavustuksella. Avustus⁵ BTJ:lle on myönnetty syksyllä, ja kirjastot ovat tehneet seuraavaa vuotta koskevat lehtitilauksensa vuoden lopulla.

Kulttuurilehtien valtionavustusten käsittelyn ja päätöksenteon siirryttyä TAIKEen tulee tilaustuen lehtivalikoiman muodostamisen perusteet harkita uudestaan. Vuoteen 2017 saakka tilaustuen lehtivalikoima on muodostettu niistä kulttuurilehdistä, jotka ovat saaneet ministeriöstä valtionavustusta lehden julkaisemiseen. Kulttuurilehtiavustusten myöntämisen siirtyessä pääosin TAIKEen ei tilaustukeen sisältyvien lehtien valikoimaa voi muodostaa enää samoilla periaatteilla kuin tähän saakka, tai ainakin valikoiman muodostumista tulisi täydentää myös niiden lehtien osalta, jotka saavat tukea ministeriöstä osana julkaisijan toiminta-avustusta.

Vaikka kulttuurilehtiavustusten myöntäminen on siirtynyt TAIKEen, lehtien tilaustukea koskeva valmistelu ja päätöksenteko säilyvät opetus- ja kulttuuriministeriössä. Tilaustuki liittyy olennaisesti yleisiä kirjastoja koskeviin kysymyksiin ja laajemmin kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevaan politiikkaan, joten on tarkoituksenmukaista, että lehtien tilaustukea koskevien asioiden valmistelu ja päätöksenteko säilyvät ministeriössä.

⁵ Avustuspäätöksessä on mainittu BTJ:lle myönnetyn lehtitilausavustuksen kokonaismäärä ja kuntien käytettävissä oleva kuntakohtainen euromäärä. Kuntakohtainen määräraha on perustunut siihen pääsääntöön, että pienemmillä kunnilla on asukasta kohden enemmän rahaa käytettävissään kuin suurilla kunnilla. Avustuspäätöskirje on lähetetty samalla tiedoksi kuntien kirjastoille, ja siinä on ilmoitettu päivämäärä, mihin mennessä kirjastojen on tullut lähettää lehtitilaukset BTJ:lle. Päätöskirjeen liitteenä on ollut luettelo lehtivalikoimasta ja lehtitilauslomake.

2.3 Tilaustuen euromääräinen kehitys

Yhden vuoden kulttuurilehtimäärärahan aikaikkuna on selvityksen tarkasteluajanjaksona ulottunut aina kutakin talousarviovuotta edeltävälle vuodelle, jolloin kulttuurilehdet ovat haettavissa ministeriöstä ja itse talousarviovuodelle (alla oleva esimerkkivuoden 2016 aikaikkuna) sekä talousarviovuotta seuraavalle vuodelle, jolloin kirjastojen tilaustulella tilatut lehdet toimitetaan kirjastoihin. Tässä selvityksessä määrärahoista puhuttaessa viitataan aina talousarviovuoden määrärahaan. Siten esimerkiksi vuonna 2017 kirjastoihin tilatut lehdet koskevat vuonna 2016 tilauksiin käytettävänä ollutta määrärahaa.

Kulttuurilehtimäärärahan aikaikkuna (esimerkkivuosi 2016)						
Loka-marraskuu 2015	Tammi-maaliskuu 2016	Maalis-huhtikuu 2016	Lokakuu 2016	Marraskuu 2016-tammikuu 2017	Helmikuu 2017	Vuosi 2017
Kulttuurilehtiavustukset haetaan ministeriöstä	Kulttuurilehtilautakunta tekee ehdotuksen avustettavista julkaisuista ja tilaustukeen käytettävästä osuudesta	Ministeriö tekee avustus-päätökset kulttuurilehdille	Ministeriö tekee avustus-päätöksen tilaustuesta BTJ:lle	Kirjastot lähettävät lehtitilauksensa BTJ:lle	BTJ toimittaa kirjastojen lehtitilaukset kustantajille	Kustantajat lähettävät lehdet kirjastoihin niiden ilmentymisaikataulun mukaisesti

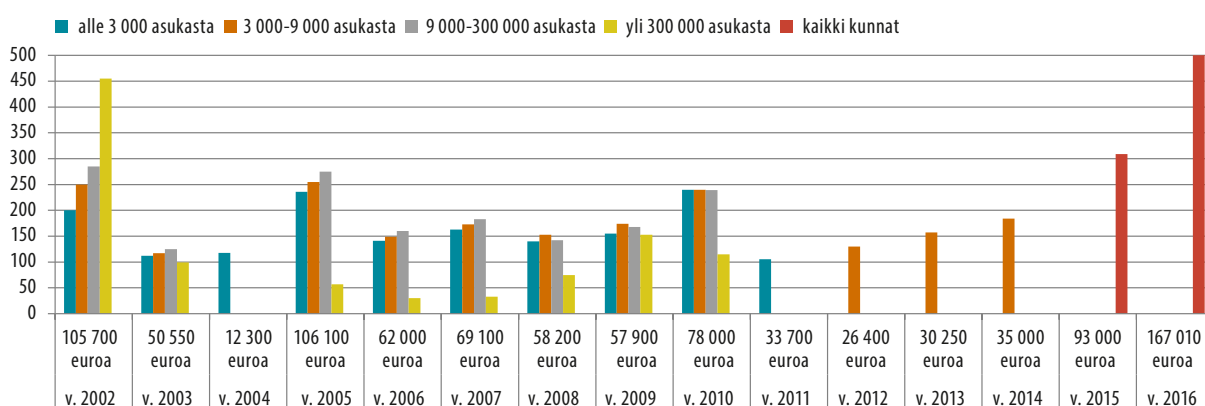
Kuva 3. Esimerkkivuosi kulttuurilehtimäärärahan aikaikkunasta

Kulttuurilehtien tilaustuen ensimmäisenä vuonna määräraha oli suuruudeltaan noin 35 000 euroa tilastokeskuksen elinkustannusindeksin mukaan laskettuna. Ministeriö osoitti sen 9 000–30 000 asukkaan kuntien käytettäväksi. Vuonna 1998 tilaustukeen käytettävissä ollut euromäärä oli suuruudeltaan noin 158 000 euroon. Tuen jakautumista erikokoisiin kuntiin päätettiin tuolloin laajentaa koskemaan kaikkia 3 000–300 000 asukkaan kuntia. Manner-Suomessa kuntien lukumäärä vuonna 1998 oli yhteensä 436 (vuonna 2018 vastaava määrä on 295).

Tilaustukeen käytettävissä ollut kokonaismäärä on vaihdellut vuosittain hyvinkin paljon. 2000-luvun alusta lähtien kuntakohtaisen euromäärä suuruus on määrytynyt pääsääntöisesti siten, että kunnat on luokiteltu neljään asukaskoon mukaiseen kategoriaan.

Ennen vuotta 2015 keskikokoisilla kunnilla (9 000–100 000 asukasta) on ollut pääsääntöisesti käytössään enemmän määrärahaa kuin kaikkein pienimmillä ja suurimmilla kunnilla. Poikkeuksena oli vuosi 2002, jolloin suurin, 300 000 asukkaan kunta sai käyttöönsä suurimman euromäärän. Useana vuonna 2000-luvulla määrärahan jäädessä noin 30 000 euroon se on kohdennettu yksinomaan alle 9 000 asukkaan kunnille.

Alla olevassa kuvassa on esitetty kokonaismäärärahan jakautuminen kunnille vuosina 2002–2016. Kaikkien vuosien tarkkaa asukasmääräjakoa ei voitu esittää. Esimerkiksi vuonna 2004 tilaustuen määrärahan ollessa runsaat 12 000 euroa se kohdennettiin asukasmäärältään vain alle 2 500 asukkaan kunnille. Vuosina 2012–2014 määrärahan vaihdellessa noin 26 000–34 000 euron välillä tilaustuki kohdennettiin alle 9 000 asukkaan kunnille, jolloin kuntakohtainen käytettävissä ollut euromäärä vaihteli runsaasta 100 eurosta lähes 200 euroon.

Kuva 4. Tilaustuen kuntakohtainen jakautuminen vuosina 2002–2016

Tilaustukimäärärahan osuutta koko kulttuurilehtimäärästä on vuodesta 2015 lähtien korotettu. Kulttuurilehtilautakunta oli vuoden 2014 ministeriölle antamassaan kulttuurilehtiä koskevassa lausunnossaan todennut, että kulttuurilehdet päätyvät todennäköisemmin laajemman lukijakunnan piiriin, jos painetut lehdet ovat laajalti kirjastoissa saatavilla. Tilaustukeen käytettävän määrärahan osuuden korottaminen oli mahdollista, vaikka kulttuurilehtien kokonaismääräraha ei noussut. Tämä johtui siitä, että samaan aikaan kulttuurilehdille myönnettävien avustusten myöntökriteereihin tehtiin tarkennuksia ja avustusten saajien joukosta poistuivat sellaiset lehdet, joiden sisältöä tai muuta seikkaa lautakunta ei pitänyt riittävänä avustuksen saamiseksi. Tilaustuen määrärahan kasvun vuoksi vuodesta 2015 lähtien tilaustukea on myönnetty kaikille kunnille samansuuruinen määrä.

3 Tilaustukijärjestelmän merkitys kirjastoille

Kirjastojen tehtävä on kirjastolain (1492/2016) mukaan pitää yllä monipuolista ja uusiutuvaa kokoelmaa sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Vuoden 1995 kokeilusta lähtien kulttuurilehtien tilaustuen tarkoitus on säilynyt ennallaan. Sen tarkoituksena on laajentaa kuntien normaalin lehtivalikoiman nimekemäärää ja siten parantaa kulttuurilehtien saatavuutta ja levikkiä. Tilaustuen yhteiskunnallisen merkityksen, lehtien saatavuuden parantamisen sekä ja tilaustuen käytön arvioimisen näkökulmasta on tärkeää selvittää tilaustuen käyttäjien, eli kirjastojen näkemyksiä tilaustukijärjestelmästä, lehtivalikoimasta ja kirjastojen tekemiä lehtitilauksia.

Selvityksessä on kirjallisen tausta-aineiston ja kyselyn lisäksi hyödynnetty kolmen kirjaston syvähaastattelua. Nämä kolme kirjastoa (Tornio, Tampere ja Imatra) valittiin niiden alueellisen sijainnin ja kunnan asukasmäärän sekä kunnassa sijaitsevien toisen asteen ja korkeasteen oppilaitosten mukaisesti.

Edellisessä luvussa todettiin, että kunakin vuonna kuntien kirjastojen lehtitilauksiin käytävissä ollut määräraha on kohdennettu aina seuraavan vuoden lehtitilauksiin. Siten esimerkiksi vuoden 2016 määrärahalla kirjastot ovat tehneet tilaukset vuodelle 2017. Kirjastojen kyselyyn antamissa vastauksissa tilaustuen määrärahavuosi ja lehtien toimitusvuosi kirjastoihin ovat saattaneet mennä sekaisin. Kyselyssä kysyttiin, kuinka monta lehtinimekettä kirjastonne on tehnyt vuoden 2016 tilaustuella. Kirjastot ovat saattaneet ilmoittaa vuodelle 2016 tehdyt tilaukset, jolloin kyse on vuoden 2015 tilaustuen määrärahasta. Nämä erot voivat heijastua myös selvityksessä esittäviin nimekkeitä koskeviin taulukoihin.

3.1 Lehtivalikoiman mielekkyys kirjastoille

Tilaustuki on alkuperäisen kokeilun periaatteiden mukaisesti tarkoitettu parantamaan kulttuurilehtien levikkiä ja niiden alueellisesti tasavertaista saatavuutta osana yleisten kirjastojen aineistotarjontaa. Ensisijaisesti tilaustuella kirjastojen tulee kasvattaa lehtikokoelmiensa nimekemääriä eikä nimekkeiden vuosikertojen määriä.

Kirjastoille lähetetyssä kyselyssä tiedusteltiin kirjastojen näkemyksiä lehtivalikoiman sisällöstä. Kyselyyn vastanneista 20 kirjastosta vain yksi oli sitä mieltä, että lehtivalikoimassa on puutteita. Kyseinen vastaaja toivoi tilaustuen lehtivalikoimaan enemmän yhteiskuntaa ja taidetta käsitteleviä lehtiä.

Haastatteluista kävi ilmi, että lehtivalikoimaluettelolla on myös yleisempää merkitystä kirjastoille. Luettelo jo sellaisenaan auttaa kirjastoa hahmottamaan saatavilla olevien kulttuurilehtien valikoimaa. Toisaalta kirjastojen henkilökunnalla ei ole välttämättä aikaa tai resursseja seurata sitä, mitä uusia julkaisuja vuosittain ilmestyy. Toivomuksena olikin, että lehtivalikoimaan nostettaisiin uusia laadukkaita lehtiä, joita kirjastohenkilökunta ei vielä tunne. Tällöin tilaustukeen tarkoitettujen lehtivalikoiman merkitys laajenisi ja se toimisi apuna kirjastoille myös yleisen lehtikokoelman laatimisessa ja uusien julkaisujen havaitsemisessa.

Nykyisen lehtivalikoiman muodostumisen periaatteiden mukaan kulttuurilehdet pääsevät tilaustuen lehtivalikoimaan, jos ne ovat hakeneet kulttuurilehtitukea ja jos niille on myönnetty avustusta. Siten tilaustuen lehtivalikoima ei välttämättä ole kattanut kaikkia Suomessa ilmestyneitä kulttuurilehtiä.

Haastatteluissa ehdotettiin myös, että lehtivalikoimassa voisi olla nykyistä monipuolisemmin erikielisiä lehtiä. Esimerkiksi Imatralla olisi kysyntää venäjänkielisille lehdille. Koska tilaustuki on tarkoitettu Suomessa julkaistujen lehtien levikin tukemiseen, listalla voi olla vain Suomessa julkaistuja erikielisiä lehtiä.

BTJ:n mukaan kirjastot ovat olleet tyytyväisimpiä niihin kirjallisuus-, musiikki- ja taidealan lehtiin, joista on ollut kirjaston henkilökunnalle apua työssä. Näitä ovat olleet esimerkiksi *Kirjastolehti*, *Lukufiilis* ja *Soundi*. BTJ kertoo saaneensa kirjastoilta kielteistä palautetta lehtivalikoiman kaventumisesta. Kirjastojen palaute koskee erityisesti sitä kaventumista, jonka kirjastojen aiemmin suosimien lehtien lopettaminen, verkkoon siirtyminen tai muu tilaustuen lehtivalikoimasta poistuminen on aiheuttanut.

Käytäntö, jolla tilaustuen lehtivalikoima muodostetaan, vaikuttaa olevan kirjastojen näkökulmasta mielekäs. Lehtivalikoiman mielekkyyttä osoittaa muun muassa se, että vuonna 2016 yksikään lehtivalikoimassa olleesta 81 lehdestä ei jäänyt kokonaan ilman tilausta.

Vuonna 2011 lehtivalikoimassa oli 136 nimekettä, joista kokonaan ilman tilauksia jäi yli kolmasosa eli peräti 41 lehteä. Suurin osa ilman tilauksia jääneistä lehdistä oli yhdistysten jäsenlehtiä. Kokonaan ilman kirjastojen tilauksia jääneiden lehtien määrän väheneminen viittaa siihen, että aiemmin mainittu vuonna 2015 toteutettu lehtiavustuksen myöntökriteerien tarkennus on ollut oikeansuuntainen. Tarkennettujen kriteerien vuoksi kulttuuri-lehtiavustusta ei enää myönnetty muun muassa yhteisöjen sisäisille julkaisuille.

3.2 Kirjastojen tilaustuella tilaamat lehdet

BTJ:n valtionavustuksen käyttöä koskevista selvityksistä ja tilastoista käy ilmi, että kirjastojen lehtitilauksissa toistuvat samat suosikit vuodesta toiseen. Lisäksi niistä ilmenee, että 2010-luvulla, lukuun ottamatta vuoden 2017 lehtitilauksia (tehty vuoden 2016 määrärahaalla), lehtivalikoimassa on ollut 40–50 lehtinimekettä, joiden tilausmäärät ovat olleet alle viisi vuosikertatilausta.

Alla olevissa taulukoissa on listattu kymmenen eniten tilattua lehteä vuosien 2015 ja 2016 määrärahoilla. Molempina vuosina kymmenen suosituimman lehden joukossa on yhdeksän samaa nimekettä, ja Luontokuva on ollut kumpanakin vuonna tilatuin lehti. Jos vuosia kesto suokin asemaa pitänyttä Kirjastolehteä ei olisi poistettu lehtiavustuksen piiristä vuonna 2016, olisivat suosituimmat lehdet olleet kahtena viime vuotena luultavimmin täsmälleen samat.

Taulukko 1. Suosituimmat tilatut nimekkeet vuonna 2016 (määräraha 167 010 euroa; lehtivalikoimassa 81 nimekettä)

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
Luontokuva	Kustannus Oy Luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	235
Episodi	Pop Media Oy	elokuva	146
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	141
Onnimanni	Lastenkirjainstituutin kannatusyhdistys ry	lapset ja nuoret	133
Soundi	Pop Media Oy	musiikki	132
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	113
Rumba	Pop Media Oy	musiikki	105
Elämäntarina	Suomen elämäntarinayhdistys ry	yleinen kulttuuri	98
Taide	Kustannus Oy Taide	visuaalinen taide	95
Huili	Ekohuili Oy	luonto ja ympäristö	89
Kymmenen suosituinta vuosikertaa		Yhteensä	1287
Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat		Yhteensä	2977
Kymmenen suosituimman vuosikertanimekkeen osuus kaikista tilatuista vuosikerroista			43 %

Taulukko 2. Suosituimmat tilatut nimekkeet vuonna 2015 (määräraha 93 000 euroa; lehtivalikoimassa 121 nimekettä)

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
Luontokuva	Kustannus Oy Luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	149
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	77
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	77
Onnimanni	Lastenkirjainstituutin kannatusyhdistys ry	lapset ja nuoret	68
Rumba	Pop Media Oy	musiikki	66
Soundi	Pop Media Oy	musiikki	66
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	65
Episodi	Pop Media Oy	elokuva	65
Elämäntarina	Suomen elämäntarinayhdistys ry	yleinen kulttuuri	61
Huili	Ekohuili Oy	luonto ja ympäristö	46
Kymmenen suosituinta vuosikertaa		Yhteensä	740
Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat		Yhteensä	1809
Kymmenen suosituimman vuosikertanimekkeen osuus kaikista tilatuista vuosikerroista			41 %

Taulukoista ilmenee, että vuonna 2016 suosituimman kymmenen kulttuurilehden tilaukset olivat yli 43 prosenttia kaikista sille vuodelle tehdyistä kulttuurilehtitilauksista. Vastaavasti vuonna 2015 lehtitilauksista kymmenen suosituinta lehteä kattoivat 41 prosenttia kaikista tilauksista.

Tilaustukimäärärahan huomatta kasvu vuosina 2015 ja 2016 edeltäviin vuosiin verrattuna lisäsi yleisesti lehtiennimekkeiden tilausmääriä. Kasvu ei kuitenkaan näytä vaikuttaneen kymmenen suosituimman lehden luetteloon. Vuosina 2012–2014 tilaustukimääräraha oli noin 30 000 euroa ja kymmenen suosituimman lehden joukko oli kutakuinkin sama kuin vuosina 2015 ja 2016. Suosituimpien joukossa on kuusi saamaa nimekettä, jotka ovat, *Parnasso*, *Kirjastolehti*, *Onnimanni*, *Elämäntarina*, *Luontokuva* ja *Ruumiinkulttuuri*, jotka kaikki ovat kirjallisuusaiheisia lehtiä.

Vähiten tilattuja (1–3 vuosikertatilausta) lehtinimekkeitä on 2010-luvulla ollut vuosittain jopa 41–50 nimekettä. Vielä vuoden 2015 määrärahalla (93 000 euroa) vähiten tilattujen lehtinimekkeiden lukumäärä oli 42. Vuonna 2016 vastaava lukumäärä oli enää viisi kappaletta. Tätä muutosta saattaa selittää se, että vuoden 2016 määräraha oli edeltävään vuoteen verrattuna lähes kaksinkertainen (167 000 euroa) ja käytettävissä ollut kuntakohtainen kirjastojen euromäärä oli 562 euroa. Vuoden 2015 määrärahalla tehtyjen vuoden 2016 lehtitilausten kuntakohtainen määräraha oli noin 300 euroa. On oletettavaa, että kuntien käytettävissä oleva suurempi euromäärä on houkuttellut kuntia laajentamaan kulttuuri-lehtikokoelmiensa nimekkeitä koskemaan lehtiä, joiden tilaamiseen kirjastolla ei aiemmin ollut mahdollisuutta.

Aihepiireittäin tarkasteltuna selvästi suosituimpia tilattuja lehtiä ovat kirjallisuussaiheet lehdet, joita on kolme ja jotka ovat tarkasteluvuosina samat: *Onnimanni*, *Parnasso* ja *Ruumiin Kulttuuri*. On mahdollista, että suosituimmat lehdet olisivat pysyneet täysin samoina 2010-luvulla, ellei muutama hyvin suosittu lehti olisi siirtynyt verkkolehdeksi tai poistunut tilaustuen lehtivalikoimasta. Vuosien 2010–2014 suosituimpien lehtien taulukot löytyvät selvityksen lopusta (liite 3).

Vuonna 2011 lehtivalikoimassa oli 37 pääasiassa uskontoa ja yhteiskuntaa käsittelevää lehteä, joita mikään kirjasto ei tilannut valikoimiinsa. Yhteiskuntaa ja uskontoa käsittelevät lehdet olivat myös vuosina 2015 ja 2016 vähiten suosituimpien lehtien joukossa. Vuonna 2016 vähiten tilattiin erilaisia vähemmistöjä käsitteleviä lehtiä, kuten vammaisuutta käsittelevä *SOS Aktueelt*, inarinsaamelaiden kulttuurista kertova *Anaråš* sekä venäjänkielinen kirjallisuuslehti *Litararus*.

Taulukko 3. Vähiten tilatut (1–5 vsk) nimekkeet vuonna 2016 (määräraha 562 euroa/ kunta)

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
Hakehila	Helsingin juutalainen seurakunta	uskonto ja elämäntutkimus	2
Kääntäjä – Översättaren	Suomen kääntäjien ja tulkien liitto ry	muu	2
SOS Aktueelt	Finland Svenska Handikappförbund rf	yhteiskunta	2
Tiedonantaja	Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy	yhteiskunta	2
Litararus	Litararus-Literaturnoje slovo	kirjallisuus	3
Anaråš	Anaråskielä servi ry	yhteiskunta	4
Fredposten	Garantiföreningen för Finlands Fredsförbund rf	yhteiskunta	4
Sukupuolentutkimus – Genusforskning	Sukupuolentutkimuksen seura	yhteiskunta	4
Tsilari	Stadin Slangi ry	muu	4
Libero	Libero Ry	yhteiskunta	5

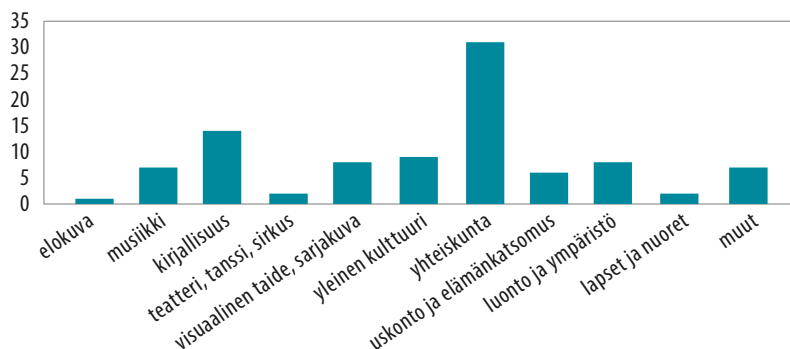
Suosituimpien ja vähiten tilattujen lehtien listojen vertailu vuodesta 2016 kokeiluvuoteen 1995 osoittaa, että joukossa on yksi lehti, joka on ollut kymmenen tilatuimman lehden joukossa kaikkina niinä vuosina, joita selvityksessä on tarkasteltu. Dekkarikirjallisuutta käsittelevä *Ruumiin kulttuuri* on säilyttänyt suosionsa. Tilaustuen ensimmäisen kokeiluvuoden suosituimmat lehdet *Taiteen Maailma* ja *Image*, ovat sittemmin poistuneet lehtivalikoimasta (taulukko 4). Sekä tilaustukeen käytettävissä ollut euromäärä (35 000 euroa) ja valikoiman nimekemäärä (92 lehtinimekettä) kokeiluvuonna 1995 eivät määriltään erotu muiden vuosien vastaavista määristä.

Taulukko 4. Vuosikertatilausten suosituimmat nimekkeet vuodelle 1996 (määräraha vuonna 1995 oli 34 850 euroa)

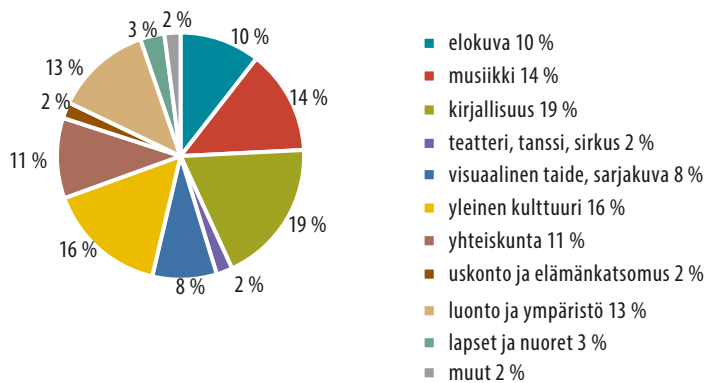
Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
Taiteen Maailma	Joukkoviestintä Oy	yleinen kulttuuri	40
Image	Image Kustannus Oy	yleinen kulttuuri	32
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	31
Tähtivaeltaja	Helsingin Science Fiction Seura ry	yleinen kulttuuri	31
Uusi Nainen	Osuuskunta Onnen Oma	yhteiskunta	30
Leppis	Yhtyneet kuvalehdet Oy	uskonto ja elämäkatsomus	30
Wanha & Uusi Musa	Wanha & Uusi Musa Oy	musiikki	29
Tanssi-lehti	Tanssin tiedotuskeskus ry	teatteri, tanssi, sirkus	28
Magia	Oy Like kustannus ltd	yhteiskunta	27
Muoto	Teollisuustaiteen Liitto Ornamo ry	muu	25
Ortodoksinen Kulttuuri	Ortodoksinen kulttuurin säätiö, Valamon luostari, Ortodoksinen kirjallisuusyhdistys	uskonto ja elämäkatsomus	25
Kymmenen suosituinta vuosikertaa		Yhteensä	328
Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat		Yhteensä	858
Kymmenen suosituimman vuosikertanimekkeen osuus kaikista tilatuista vuosikerroista			38 %

Lehtien aihepiiritarkastelu osoittaa, että vuoden 1995 määrärahalla tilattiin paljon sellaisia yhteiskunnallisia lehtiä, joita ei vuosien 2010–2016 suosituimpien lehtien taulukoista löydy lainkaan. Vaikka vuoden 2016 lehtivalikoimaan sisältyi aihepiireiltään eniten yhteiskuntaa käsitteleviä lehtiä (kuva 5), tarjontaan nähden niitä tilattiin kuitenkin vähemmän kuin esimerkiksi kirjallisuutta, yleistä kulttuuria, musiikkia ja luontoa ja ympäristöä käsitteleviä lehtiä. Vuosina 2010–2016 tilattiin eniten kulttuurin eri osa-alueita ja luontoa käsitteleviä lehtiä. Erityisen suosittuja ovat olleet kirjallisuusaiheiset lehdet, joita myös kyselyyn vastanneet kirjastot tilasivat vuodelle 2017 eniten (kuva 6). Niiden osuus on ollut lähes viidennes.

LEHTIVALIKOIMAN LEHDET (KPL) AIIHEPIIRIN MUKAAN

Kuva 5. Tilaustuen lehtivalikoiman aihepiiriin kuuluvat nimekkeet (kpl) vuonna 2016

KYSELYYN VASTANNEIDEN KIRJASTOJEN TILAAMAT LEHDET AIHEPIIREITTÄIN VUODELLE 2017

Kuva 6. Kirjastojen tilaukset lehtikokoelmiin aihepiireittäin

BTJ:n tilaustietokannasta selviää, että vähemmän tunnettuja lehtiä tilaavat enemmän isot kunnat, ja pienemmät kunnat keskittävät käytössään olevan määrärahan pääasiassa tunnettujen kulttuurilehtien tilaamiseen. BTJ:n tilastojen perusteella ei voida kuitenkaan vetää johtopäätöksiä siitä, että kunnan koko vaikuttaisi lehtitilausten sisältöön. Ison lehtikustantajan Pop Median julkaisemat *Rumba*-, *Soundi*- ja *Episodi*-lehdet nousivat kaikki vuosille 2016 ja 2017 tehtyjen kymmenen tilatuimman lehden joukkoon. Nämä lehdet ovat tunnettuja musiikki- ja elokuva-aiheisia julkaisuja, joiden voisi olettaa kuuluvan ainakin suurimpien kirjastojen valikoimiin myös ilman tilaustukea.

On ilmeistä, että edellisessä luvussa mainitut kulttuurilehtiavustusten myöntämisen perusteiden muutokset ovat vaikuttaneet kulttuurilehtivalikoiman nimekemääriin. Ennen muutoksia tilaustukiluettelossa oli noin 130 lehtinimekettä. Vuodesta 2012 valikoiman nimekemäärä laski alle sataan. Vuosina 2012–2017 nimekemäärä on vaihdellut 81:n ja 98:n välillä. Lehtivalikoiman nimekemäärien lasku puolestaan vääjäämättä nostaa kymmenen suosituimman lehden tilausten osuutta kaikista tilauksista. Esimerkiksi vuodelle 2011 tehdyistä tilauksista kymmenen suosituimman lehden osuus oli 35 prosenttia ja sen jälkeisinä vuosina osuus vaihteli 44–52 prosentin välillä. Tilaustuella tilattujen vuosikertojen kokonaismäärät löytyvät liitteestä kolme (3).

Kuten edellä on todettu, kirjastot suosivat vuosittain lähes samoja kirjallisuutta, kulttuuria ja musiikkia käsitteleviä lehtiä ja tilaavat tarjontaan nähden vähän yhteiskunnallisia lehtiä. Tilaustuen kuntakohtaisen euromäärän suuruus näyttäisi vaikuttavan siihen, että eri lehtinimekkeiden vuosikertatilausten määrä jakautuu tasaisemmin, kun kuntakohtainen määräraha on suuri. Määrärahan suuruus ei kuitenkaan näyttäisi kaikkien kirjastojen kohdalla laajentavan tilattavien lehtien aihepiirejä ja nimekemääriä. Joillakin suurempi euromäärä näyttää kohdistuvan suosituimpien kulttuurilehtien vuosikertojen tilausmäärien kasvattamiseen.

3.4 Tilaustukimäärärahan merkitys ja tarpeellisuus kirjastoille

Tilaustuen merkityksen ja tarpeellisuuden hahmottamiseksi on tarkasteltava määrärahan suuruutta, sen vaihtelua sekä käytettävissä olevan tuen käyttöä koskevia seikkoja. Nämä tiedot auttavat tulevaisuudessa määrittelemään kuntakohtaisen tilaustuen suuruutta.

Ennen vuotta 2015 tilaustukea kohdennettiin pääsääntöisesti kunnille niiden asukaskoon mukaisesti siten, että pienimmillä kunnilla oli asukaslukuun suhteutettuna käytössään suurempi euromäärä kuin suurilla kunnilla. Useana vuonna 2000-luvulla määrärahan jäädessä noin 30 000 euroon se kohdennettiin vain alle 9 000 asukkaan kunnille. Vuodesta 2015 lähtien tilaustukea on myönnetty saman suuruinen määrä kaikille kunnille.

Kunnan asukaskoolla näyttäisi olevan merkitystä siihen, miten tyytyväisiä kuntien kirjastot ovat käytettävissä olevan määrärahan suuruuteen. Kyselyaineiston esimerkkikunnista suurin, Tampere kuvailee määrärahan suuruutta aika merkityksettömäksi, kun ottaa huomioon kirjaston koko aineistomäärärahan. Kulttuurilehtien tilaustuen tason tulisi Tampereella olla noin 3 000 euroa, jotta sillä olisi kirjastolle kulttuurilehtien saavutettavuuden näkökulmasta merkitystä. Pienemmille esimerkkikunnille, Imatralla ja Torniolle riittäisi, jos määräraha kasvaisi muutaman sata euroa vuoden 2016 tasosta, jolloin määräraha kuntaa kohden oli 562 euroa.

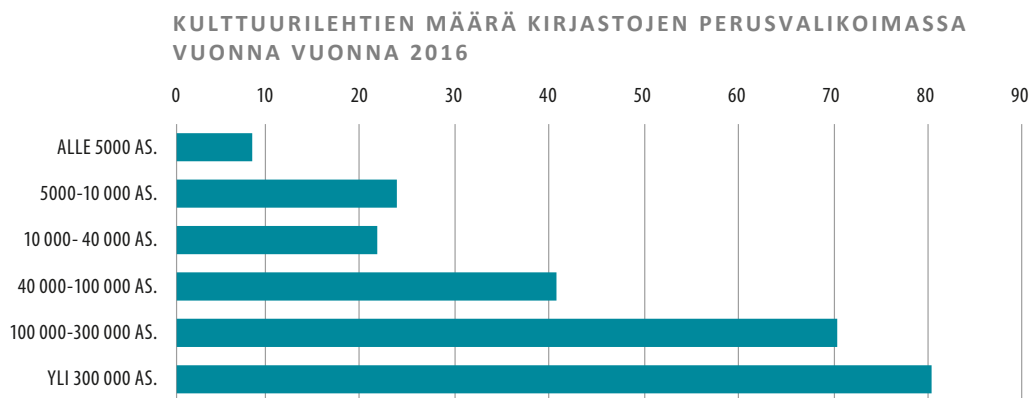
Määrärahan kasvattamista toivotaan Imatralla ja Torniossa siksi, että lehtitilausten tekoon käytetty aika olisi paremmin suhteessa tuen hyötyihin. Kirjastoista todetaan, että lukijakunnan houkuttelevuus uusien lehtien pariin vaatii aikaa. Imatralla toivotaan myös tuen jatkuvuutta, sillä kuntakohtainen tuen euromäärän vaihtelu aiheuttaa kirjastoissa ylimääräistä työtä. Rahasumman pienentämisen johdosta valikoimasta joudutaan poistamaan lehtiä, jolloin lehtikaapit jäävät tyhjilleen, ja ne pitää järjestellä uudelleen. Imatra ei saanut tilaustukea vuosina 2012–2014, jolloin tukea jaettiin vain alle 9 000 asukkaan kuntien kirjastoille.

Tilaustuen merkitystä ja tarpeellisuutta erikokoisten kuntien kirjastoille selvitettiin kysymällä kirjastoilta heidän vuonna 2016 tekemistä lehtitilauksista ja kirjastojen lehtien peruskokoelmista. Oletus oli, että asukasmäärältään isojen kuntien kirjastojen perusvalikoimiin sisältyisi ainakin yleisimpiä kulttuurilehtinimekkeitä, kun taas asukasmäärältään pienemmillä kunnilla perusvalikoimissa kulttuurilehtinimekkeiden määrä olisi vähäinen.

Kunnat lajiteltiin kyselyn vastausten analysointivaiheessa asukasmäärän mukaisesti kuuteen eri kokoryhmään, joita vertailtiin toisiinsa. Kuhunkin ryhmään saatiin 3–4 vastausta, ja jokaisen kokoluokan vastauksista laskettiin ryhmää kuvaava keskiarvo. Vastauksissa oli hajontaa ja epämääräisyyttä, joten tulokset ovat suuntaa antavia. Yli 300 000 asukkaan kokoluokassa oli vain yksi vastaaja, Helsinki.

Kyselyn vastausten perusteella kirjastot tilasivat vuonna 2016 keskimäärin kuudesta kymmeneen nimekettä per kirjasto. Vähiten nimekkeitä tilattiin 100 000–300 000 asukkaan kunnissa sekä alle 5 000 asukkaan kunnissa. Yksi kyselyyn vastannut 100 000–300 000 asukkaan kunta kertoi kasvattavansa tilaustuella lähikirjastojensa lehtikokoelmia, jolloin samaa nimekettä on voitu tilata kunnan useaan eri kirjastoon. Tästä johtuen nimekemäärä voi tässä kokoluokassa olla muita kokoluokkia matalampi. Mitään huomattavia eroja nimekemäärissä ei kokoluokkien välillä kuitenkaan ole.

Kyselyn tulos vahvistaa sitä olettamusta, että asukasmäärältään pienemmillä kunnilla on vähemmän kulttuurilehtiä perusvalikoimassaan, kuin asukasmäärältään suuremmilla kunnilla. Kulttuurilehtien nimekemäärä kasvaa melko tasaisesti kunnan asukasluvun mukaisesti.

Kuva 7. Kyselyyn vastanneiden kirjastojen perusvalikoimassa olevat kulttuurilehdet vuonna 2016 (keskiarvo)

Kulttuurilehtikokoelmien kokoa selvitettiin myös kysymällä sellaisten tilaustuen lehtivalikoimassa olevien lehtien määrää, jotka kuuluvat kirjaston lehtien perusvalikoimaan. Kahdessa pienimmässä kuntakokoluokassa oli neljä kuntaa, joiden perusvalikoimaan ei kuulunut yhtään lehtivalikoimasta löytyvää kulttuurilehteä. Yksi alle 5 000 asukkaan kunta kertoi kyselyssä viiden kulttuurilehden kokoelmastaan, mikä nostattaa pienimmän kuntaluokan tulosta. Isoilla kunnilla on kyselyn perusteella selvästi enemmän lehtivalikoimassa olevia lehtiä valmiiksi perusvalikoimassaan kuin pienemmillä kunnilla.

Kysymykset, joissa tiedusteltiin kulttuurilehtien osuutta kirjaston lehtien perusvalikoimasta, eivät olleet relevantteja isojen kuntien kirjastoille. Niiden vastauksissa kulttuurilehtien määrää saatettiin ilmoittaa epämääräisinä arvoina. Esimerkiksi Helsinki vastasi ”monta”, minkä johdosta Helsingin vastaus ei sisälly kuvan 7 taulukkoon. Pienten kuntien näyttää olleen selvästi helpompaa vastata kysymykseen, koska kulttuurilehtiä oli niiden perusvalikoimassa vähän ja lehtien tarkka määrä oli hyvin tiedossa.

BTJ:n näkemyksen mukaan tilaustuki on merkityksellisempi pienille kunnille, koska pienet kirjastot kohdentavat niukan lehtihankintabudjettinsa kulttuurilehtien sijaan sanoma- ja päivälehtien sekä ulkomaisten lehtien tilauksiin. Myös Tampereen kaupunginkirjasto toivoi, että määrärahaa myönnettäisiin ensisijaisesti niille kunnille, jotka kamppailevat riittämättömien aineistomäärärahojen kanssa ja jotka sitä oikeasti tarvitsisivat. Tampereelta kerrottiin, että jos tilaustuella tilattu lehti on suosittu, se tullaan tilaamaan kirjastoon omilla aineistomäärärahoilla, tosin jonkun muun lehden kustannuksella.

Pienten kuntien kirjastoille tilaustuki on tarpeellisempi ja merkityksellisempi kuin asukasmäärältään isoimpien kuntien kirjastoille. Hyötyäkseen tilaustuesta, osa isoista kunnista käyttää tilaustukimäärärahan lähikirjastojensa kokoelmien kartuttamiseen.

Tilaustuen vuotuisella kokonaismäärällä näyttää jossain määrin olevan vaikutusta myös siihen jääkö sitä käyttämättä vai ylittykö se. Tilaustukimäärärahaa jaettiin kaikille kunnille saman verran vuosina 2015 ja 2016. Eniten tukea on selvityksen tarkkailuajavälillä jäänyt käyttämättä vuonna 2016, jolloin kokonaismääräraha oli 167 010 euroa. Tuolloin käyttämättä jäi yli 8 000 euroa. Vastaavasti vuonna 2014, kun tilaustuen kokonaismäärä oli 35 000 euroa, käyttämättä jäi ainoastaan noin 313 euroa.

Tilaustuen käyttämättä jättämistä vuonna 2016 voi BTJ:n näkemyksen mukaan selittää osittain se, että moni suosituista tilaustuella tilatuista lehdistä lopetti toimintansa, siirtyi verkkoon tai ei saanut enää kulttuurilehtiavustusta. Esimerkiksi loppuvuodesta 2015 verkkoon siirtyneet *Lukufilis* ja *Vinski* olivat vuosina 2012–2014 olleet suosittuja lehtiä, jolloin kirjastot eivät löytäneet luettelosta poistuneiden suosikkilehtien tilalle mieleistään tilattavaa. Toisaalta syy tuen käyttämättä jättämiseen voi BTJ:n mukaan olla se, ettei viesti määrärahasta ole välittynyt kirjaston henkilökunnalle. Määrärahaa jätetään käyttämättä myös tilojen pienuuden ja määrärahan ylittämisen pelon takia, jolloin moni kirjasto käyttää määrärahan vain osittain.

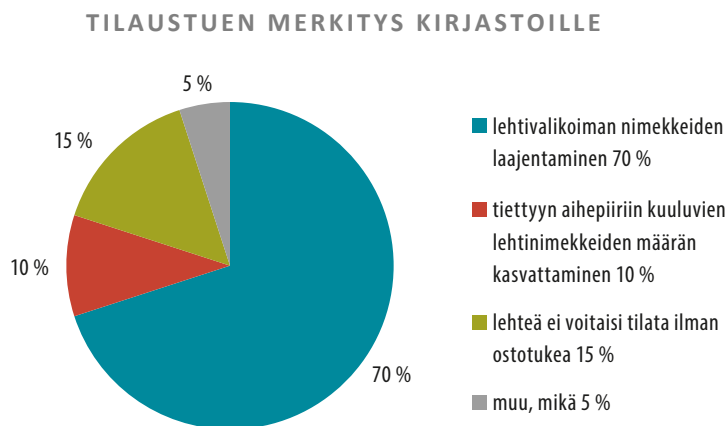
Tilaustuen ylistykset 2010-luvulla kohdistuivat vuosiin 2010–2013. Ylitykset ovat olleet pieniä, alle 800 euroa lukuun ottamatta vuotta 2012. Silloin ylitys oli 1 388 euroa. Ylityksen suuruutta voi selittää se, että tuolloin tilaustuen määrä oli noin 26 000 euroa.

Käyttämättä jääneet määrarahat BTJ on palauttanut opetus- ja kulttuuriministeriöön ja ylitykset BTJ on puolestaan laskuttanut kunnilta.

3.5 Kulttuurilehdet kirjastojen lehtivalikoimissa

Kirjastot tilaavat perusvalikoimiinsa lehtiä, joilla on kirjaston asiakaskunnan keskuudessa kysyntää, kuten sanoma- ja aikakausi- sekä harrastelehtiä. Vuonna 2016 yleisissä kirjastoissa oli kirjastotilaston mukaan 61 393 aikakauslehtivuositilastusta, joista kulttuurilehtien⁶ osuus oli 1809 vuosikertaa. Kulttuurilehtien osuus oli 3,9 prosenttia kirjastojen aikakauslehtivalikoimasta. Vuoden 2017 kohdalla vastaava osuus oli 4,9 prosenttia. Kulttuurilehtien osuuden kasvu johtuu aikakauslehtien vuosikertojen kokonaismäärän laskusta ja samanaikaisesta kulttuurilehtien vuosikertojen määrän kasvusta. Viimeksi mainittu kulttuurilehtien kasvu johtui puolestaan siitä, että tilaustuen kuntakohtainen euromäärä oli yli 200 euroa suurempi kuin vuonna 2015.

Vaikka kulttuurilehtien osuus kirjastojen lehtivalikoimista on vähäinen, on tilaustuella kuitenkin merkitystä kirjastojen lehtivalikoimien monipuolisuuteen. Kyselyn perusteella voidaan sanoa, että kirjastot näyttävän toteuttavan hyvin tilaustuen pääasiallista tehtävää. Tilaustuen myötä kirjastot voivat tilata myös niitä lehtiä, joilla ei muutoin olisi laajasti kysyntää. Tilaustuen ensisijainen merkitys kirjastoille on lehtinimekkeiden määrän laajentaminen (kuva 8).

Kuva 8. Tilaustuen merkitys kyselyyn vastanneille kirjastoille

Kaksi kirjastoa kertoi kasvattavansa tiettyyn aihepiiriin kuuluvien lehtien määrää, ja yksi 100 000–300 000 asukkaan kunnan kirjasto kertoi tilaustuen merkitykseksi muutaman lähikirjastonsa lehtikokoelman laajentamisen. Kaksi 100 000–300 000 asukkaan kuntaa kertoi tilaustuen olevan heille merkityksellinen. Koska kyselyn otos oli pieni, se todennäköisesti

⁶ Kulttuurilehtien vuosikertamäärä perustuu BTJ:n tilastoihin.

vähentää sen vastausvaihtoehdon määrää, jonka mukaan lehteä ei olisi voinut tilata ilman tilaustukea.

Esimerkiksi Imatran mukaan tilaustuki mahdollistaa kirjaston yleissivistävän roolin toteuttamisen paremmin sekä tarjoaa asiakkaille mahdollisuuden tutustua uusiin lehtiin. Jos tilaustuki loppuisi, jätettäisiin aiemmin tilaustuella tilatut lehdet valikoimasta pois, mikä tarkoittaisi tarjonnan supistumista. Tuki koetaan pienempien kuntien kohdalla yleisesti ottaen merkitykselliseksi, toisin kuin isommissa kunnissa, jossa tuen merkitys tuntuu kasvavan vasta määrärahan kasvaessa.

Vaikka kirjastot kertovat hyödyntävänsä määrärahaa nimekkeiden määrän kasvattamiseen, BTJ:n aineisto antaa viitteitä siitä, ettei määrärahaa ole aina käytetty tilaustuen ensisijaisen tarkoituksen mukaisesti. BTJ:n tilaustietokannasta ilmenee muun muassa, että eräs kunta tilasi yhtenä vuonna kokoelmiinsa kolme kirjastolehteä. Myös suosituimpien nimekkeiden vähäinen vaihtelu osoittaa, ettei tuen mahdollistamaa lehtikokeilua ja lehtikokoelmien laajentamista välttämättä suosita. Lisäksi BTJ:n haastattelusta ja suosituimpien lehtien taulukoista ilmenee, että kirjastot näyttävät mielellään tilaavan lehtiä, joista on apua heidän työssään. Tilaustuen periaatteen mukainen nimekkeiden määrän kasvattaminen ei myöskään toteudu, jos kirjastot ovat jättäneet määrärahaa käyttämättä, koska eivät ole löytäneet lehtivalikoimasta mieleistään tilattavaa.

Kirjastojen valikoimissa olevien kulttuurilehtien käyttöä tai suosiota ei yleisten kirjastojen tilastoista pysty selvittämään, sillä lehtien lainaustilastoja ei ole saatavilla. Suurinta osaa lehdistä pystyy lukemaan ainoastaan kirjastossa paikan päällä, jolloin niiden lukemiskertoja ei voi seurata.

Yli puolet kyselyyn vastanneista kirjastoista kertoi, ettei niillä ole kulttuurilehtien lukemista koskevaa seurantaa. Ne kirjastot, jotka olivat kulttuurilehtien kysyntää seuranneet, sanoivat osan lehdistä olevan hyvin kysyttyjä, kun taas osaa ei lueta juuri ollenkaan. Kulttuurilehtiä ei jonoteta aamuisin lukemaan samalla tavalla kuin sanomalehtiä, mutta jos jokin lehti lakkaa tulemasta, tulee siitä kyselyä, kerrotaan esimerkiksi Imatran kirjastosta. Yksi kirjasto kertoo musiikkilehtien olevan kulttuurilehdistä suosituimpia, toinen sanoo elokuva-lehti Episodin olevan hyvin lainattu lehti. Kulttuurilehtien kysyntä ei riipu kunnan asukasmäärästä, sillä vastausten vaihtelu on suurta jokaisessa kuntakokoluokassa.

Torniossa ja Imatralla tehdyissä haastatteluissa käy ilmi, että jotkut lehtivalikoimassa olevista lehdistä tulevat kirjastoihin lahjoituksina. Myös Helsingin entisestä pääkirjastosta Rikhardinkadulta löytyy oma hylly lahjoituslehdille, jotka eivät ole kirjaston rekisterissä. Tornion kirjasto kertoo kirjastojen suhtautuvan lahjoituslehtiin erilailla. Toiset rekisteröivät lehdet kokoelmiinsa, kun taas toiset laittavat uusimman numeron luettavaksi ilman rekisteröintiä.

Imatralle tulee monia lehtivalikoimasta löytyviä lehtiä lahjoituksena. Osa lehdistä jatkaa tulemistaan tilauksen loputtua lehden kustantajan lähettämänä, osa tulee henkilökunnan tai kirjaston asiakkaan tilaamana. Osasta kirjaston hyllyiltä löytyvistä lehdistä ei tiedetä lainkaan, mistä tai kenen tilaamina lehdet tulevat kirjastoon.

Kirjastojen lehtikokoelmissa voi siten olla lehtiä, jotka on kuviteltu tilatun kulttuurilehtituella, mutta jotka todellisuudessa löytyvät osasta kirjastoista joko kustantajien lähettäminä tai muista tuntemattomista syistä.

Kirjastoille tarkoitettu kulttuurilehtivalikoima muodostuu painetuista julkaisuista. Selvitykseen kerätystä aineistosta ilmeni kuitenkin, että kulttuurijulkaisujen levikin edistämiseksi muillakin tavoilla olisi kysyntää. Haasteena on kuitenkin saada asiakkaat lukemaan e-lehtiä, vaikka esimerkiksi Tampereella tilattu e-lehti on kunnan kaikkien kirjastojen käytössä. E-lehdillä pystyttäisiin tehokkaasti laajentamaan lehtitarjontaa. Sähköiset alustat helpottavat tilanpuutetta, eikä lehtiä tarvitsisi jättää tilaamatta siksi, että lehtikaapit ovat täynnä. Tampereelta uskotaan, että e-lehtien määrä lisääntyy jatkossa, koska ne ovat kustantajalle helpompia ja halvempia tehdä.

3.6 Yhteenveto tilaustuen merkityksestä kirjastoille

Kirjastojen voidaan pääsääntöisesti olevan tyytyväisiä kulttuurilehtien tilaustukeen. Vain kaksi suurta kuntaa ilmaisi tilaustuen olevan niille lähes merkityksetön. Määräraha näyttää olevan asukasmäärältään pienempien kuntien kirjastoille erityisen tärkeä, sillä pienten kuntien kirjastoissa on huomattavasti suppeammat kulttuurilehtikokoelmat kuin isojen kuntien kirjastoissa. Ilman tilaustukea vähemmän kysytyt kulttuurilehdet saattaisivat jäädä pieniltä kirjastoilta kokonaan hankkimatta.

Tilaustukimäärärahaa on vuosina 2014–2016 jäänyt käyttämättä. Tätä voi BTJ:n mukaan selittää muutaman suosituksen lehden poistuminen lehtivalikoimasta. Lehtivalikoimasta poistuneita kulttuurilehtiä ei kuitenkaan ole korvattu muilla valikoimassa olevilla lehdillä. Siten kaikilta osin tilaustuen käyttö ei ole vastannut tarkoitustaan. Selvityksessä kerätyn aineiston perusteella voidaan myös todeta, että tilaustukea käytetään nimekkeiden määrän kasvattamisen lisäksi myös kirjaston henkilökunnan tarpeisiin, esimerkiksi tilaamalla eniten kirjallisuusaiheisia lehtiä tai esimerkiksi useampaa kappaletta Kirjastolehteä.

Suuremman määrärahan huomattiin kasvattavan tilattavia nimikemääriä, kun taas pieni määräraha kohdistui samojen nimekkeiden vuosikertojen määrän kasvuun. Määrärahan ollessa pieni kymmenen suosituimman vuosikerran osuus kaikista tilatuista vuosikerroista oli lähes puolet. Suurempi määräraha jakaantui nimekkeiden kesken tasaisemmin, ja se

kasvatti nimekemääriä kirjastoissa laajemmin. Näin ollen suurempi kuntakohtainen määräraha toteuttaisi paremmin tilaustuen perimmäistä tarkoitusta.

Tilaustuki vaikuttaa kirjastojen toimintaan osittain oletetulla tavalla. Se kasvattaa kulttuurilehti-en määrää ja alueellisesti tasavertaista saatavuutta osana yleisten kirjastojen tarjontaa, mutta ei laajenna nimekkeiden määrää tasaisesti. Kirjallisuuslehtiä, kulttuuria yleisesti käsitteleviä lehtiä sekä musiikkilehtiä tilataan kirjastoihin huomattavasti enemmän kuin yhteiskunnallisia lehtiä.

4 Tilaustukijärjestelmän merkitys kulttuurilehdille

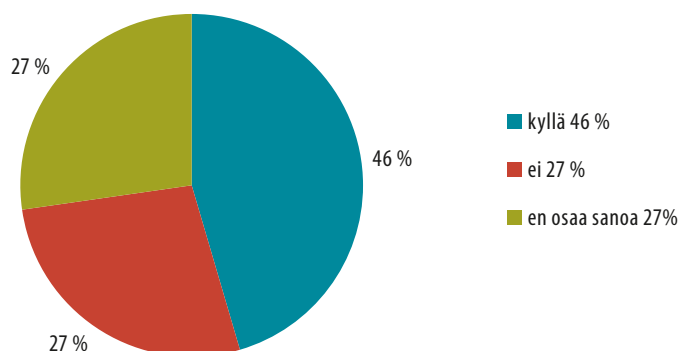
Sen selvittäminen, millaisena kulttuurilehdet kokevat tilaustuen merkityksen, edellyttää myös kulttuurilehtiavustuksen vaikutusten arviointia.

Lehdille lähetetyssä kyselyssä kysyttiin avustuksen merkityksestä julkaisijan painetulle lehdelle. Yli puolet (55 %) kyselyyn vastanneista lehdistä katsoi, että painettua lehteä ei voitaisi julkaista ilman avustusta. Runsas kolmannes (36 %) arvioi, että avustuksen myötä voidaan kasvattaa ilmestyvien numeroiden määrää tai pitää niiden määrä ennallaan. Muut kulttuurilehtiavustuksen merkitykset liittyvät muun muassa sisällöllisen laadun ylläpitämiseen ja painattamista koskeviin seikkoihin, kuten siihen, että lehti voidaan painaa Suomessa.

4.1 Kulttuurilehtien näkemys tilaustuen vaikutuksista

Kulttuurilehdille lähetetyn kyselyn perusteella on pyritty selvittämään tilaustuen merkitystä lehdille sekä sitä, miten tilaustuki on mahdollisesti vaikuttanut lehtiin. Kyselyssä kysyttiin myös sitä onko lehden julkaisija ylipäänsä tietoinen siitä, että sen julkaisema lehti kuuluu tilaustuen piiriin. Hieman alle puolet kyselyyn vastanneista lehdistä tiesi kuuluvansa kirjastoille tarkoitetulle tilaustuen lehtivalikoimalistalle (*kuva 9*). Yli puolet (54 %) kyselyyn vastanneista lehdistä ei joko tiennyt tai osannut sanoa, kuuluuko lehti kulttuurilehtien tilaustuen valikoimaan.

TIEDÄTTEKÖ SISÄLTYYKÖ LEHTENNE KULTTURILEHTIEN TILAUSTUEN LEHTIVALIKOIMAAN?

Kuva 9. Lehden julkaisijan tietämys lehden sisällyttämisestä tilaustuen lehtivalikoimalistalle

Ne lehdet, jotka tiesivät kuuluvansa kulttuurilehtien tilaustukivalikoimaan, kuvailivat tukea merkittäväksi lehdensä toiminnan kannalta. Esimerkiksi eräs lastenkirjallisuutta käsittelevä lehti kuvailee tilaustukea merkittäväksi lehden aihepiirin vahvistamisen kannalta. Lehdet arvioivat myös, että tilaustuen kautta lehden on mahdollista levitä laajemmalle lukijakunnalle, kuin mitä se leviäisi yksittäisten tilausten kautta.

Lehtien taloudelliseen tasapainoon ja vakauteen tilaustuki voi olla huomattavan tärkeä. Joillekin lehdille merkittävä osa lehtien myyntituloista tulee nimenomaan kulttuurilehtien tilaustuella tehdyistä kirjastojen tilauksista. Tämä voi johtua siitä, että tilaustuki on useimmissa tapauksissa ainoa mahdollisuus tilata kulttuurilehtiä pienten alle 10 000 asukkaan kuntien kirjastoihin. Koska pieniä kuntia on Suomessa paljon, kulttuurilehtien tilausmäärät saattavat kasvaa runsaasti, silloin kun nämä kunnat hyödyntävät tilaustukimäärärahaa.

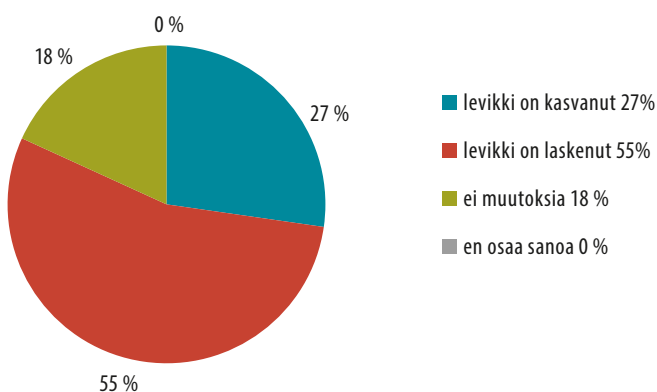
Lehdille lähetetyssä kyselyssä pyrittiin saamaan tietoa myös siitä, missä määrin lehtien kustantajat seuraavat lukijakunnan kehitystä. Tarkoituksena oli selvittää levikin kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ja sitä, mikä osuus tilaustuella on levikin muutoksiin. Kyselyn perusteella kävi ilmi, että kulttuurilehtien kustantajilla ei näytä olevan riittäviä resursseja seurata lehdensä lukijakuntaa, sen ikärakennetta, alueellista ulottuvuutta tai sosioekonomista taustaa. Viidennessä vastaajista ei seuraa lukijakuntaansa lainkaan.

Isoin lukijakunnassa tapahtunut muutos vuosien 2010–2016 välisenä aikana oli lukijoiden ikärakenteen muuttuminen. Osa kyselyyn vastanneista lehdistä totesi lukijoidensa keski-ikäen nousseen. Jotkut kertoivat lukijakuntansa nuorentuneen. Neljä lehteä yhdestätoista sanoi lukijakuntansa laajentuneen alueellisesti vuosien 2010–2016 välisenä aikana. Osa lehdistä arveli, että tilaustuella on voinut olla vaikutusta esimerkiksi siihen, että tietyn maantieteellisen alueen asioihin keskittyvää kulttuurilehteä tilataan myös muualle Suo-

meen. Vastaava havainto on tehty myös siitä, että ruotsinkielisiä lehtiä tilataan myös kokonaan suomenkielisiin kuntiin.

Kaikki vastanneet lehdet olivat seuranneet lehden levikin kehitystä. Kyselyyn vastanneiden lehtien levikki näyttää kyselyn perusteella yleisesti laskeneen (*kuva 10*), vaikka lukijakunnan on huomattu neljässä lehdessä alueellisesti laajentuneen. Vuodesta 2010 vuoteen 2016 vain kolme vastanneista lehdistä kertoo levikkinsä kasvaneen. Tilaustuen vaikutusta tähän ei voida kuitenkaan suoraan osoittaa.

PAINETUN LEHDEN LEVIKISSÄ TAPAHTUNEET MUUTOKSET VUOSINA 2010–2016

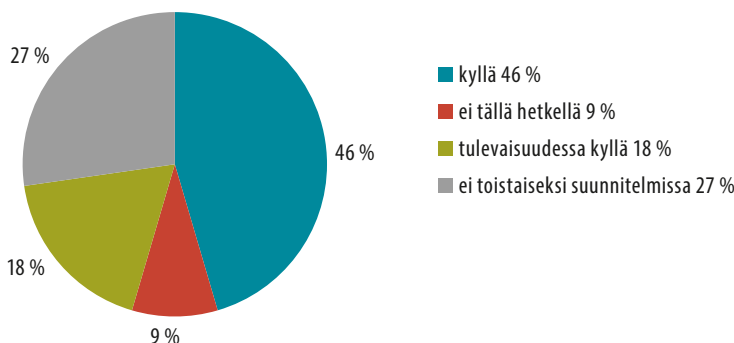
Kuva 10. Kyselyyn vastanneiden lehtien levikissä tapahtuneet muutokset vuosina 2010–2016

Yksikään kyselyyn vastannut lehti ei kerro levikkinsä alueellisesti kaventuneen vuosien 2010–2016 välisenä aikana. Tilaustuella on voinut olla vaikutusta lehtien lukijakunnan alueelliseen laajentumiseen. Myös BTJ:n tilaustietokanta vahvistaa tätä havaintoa. Tietokannasta selviää, että lukijakuntansa alueellisen laajentumisen huomanneet lehdet ovat saaneet viimeisten vuosien aikana lehtitilauksia eri puolilta Suomea.

Kulttuurilehtien sähköistä saatavuutta ei toistaiseksi voida tilaustuella edistää. E-julkaisu-alustojen lisenssit ja lisenssimaksut tekevät sähköisen saatavuuden edistämisen monimutkaiseksi. Tällä hetkellä vain muutamia kulttuurilehtiä löytyy e-lehtipalveluiden tarjonnasta. Jos kulttuurilehti on puolestaan avoin verkkolehti, sen levikin edistäminen ei voi tapahtua tilaustuen kautta.

Verkojulkaisemisen yleistyttyä paperimuotoisten kulttuurilehtien siirtyminen verkkoon on ollut selvästi nähtävillä. Nyt kyselyyn vastanneista 11 lehdestä lähes puolet sanoi julkaisevansa lehteä myös digitaalisena. Vajaa kolmasosa vastasi, ettei lehden digitaalinen julkaiseminen ole toistaiseksi suunnitelmassa. Vajaa viidesosa kertoi julkaisevansa lehteä digitaalisena tulevaisuudessa, ja yksi lehti kertoi, ettei lehteä julkaista tällä hetkellä digitaalisena.

LEHDEN JULKAISEMINEN DIGITAALISENA

Kuva 11. Lehden julkaiseminen digitaalisessa muodossa

Kirjastojen tilaustuella tehdyt lehtitilaukset vaikuttavat suoraan siihen, mitkä lehdet hyötyvät tilaustuesta. Hyödyt näyttävät vastaavan tilaustuen tarkoitusta; tilaustuki lisää levikkiä ja siten parantavan lehtien alueellisesti tasa-arvoista saatavuutta ja lehtien taloudellista tilaa.

Kuten luvussa kolme on todettu, kirjastojen eniten tilaamien lehtinimekkeiden joukko on vuosikausia pysynyt samana. Valtion talousarviossa olevalla tilaustukimäärärahan suuruudella voidaan suoraan vaikuttaa kulttuurilehtien alueelliseen saatavuuteen ja siten muun muassa lehtien talouteen. Vuonna 2016 tapahtunut kuntakohtaisen määrärahan lähes kaksinkertaistuminen aiheutti sen, että kulttuurilehtivalikoimassa ei ollut yhteen lehtinimekettä, joita ei tilattu lainkaan. Myös niiden lehtinimekkeiden määrä väheni huomattavasti, joita tilattiin alle viisi vuosikertaa.

Yksi kyselyyn vastannut lehti ehdotti, että tilaustukeen käytettävä määräraha lakkautettaisiin ja vastaava summa kohdennettaisiin kulttuurilehdille myönnettäviin kulttuurilehtiavustuksiin. Tällöin levikin edistäminen siirtyisi lehtien itsensä tehtäväksi osaksi kulttuurilehtiavustushakemuksen vaatimaa toimintasuunnitelmaa. Jos tilaustukimääräraha lakkautettaisiin ja osoitettaisiin suoraan lehdille, ne voisivat itse edistää levikkiään parhaaksi katsomallaan tavalla. Lehdet voisivat kehittää esimerkiksi verkkosisältöjä tai parantaa sosiaalisen median näkyvyyttään. Lehden näkyvyys verkossa on tärkeää erityisesti nuorten potentiaalisten lukijoiden kannalta; jos lehti ei näy verkossa, lehteä ei myöskään ole monille nuorille lukijoille olemassa ollenkaan. Mikäli tilaustuki lakkautettaisiin ja se osoitettaisiin avustuksina suoraan kulttuurilehdille, alueellisesti tasavertaista kulttuurilehtien saatavuutta ei voitaisi varmistaa.

5 BTJ:n rooli lehtitilauspalvelun tarjoajana

BTJ on toiminut lehtivälittäjänä tilaustuen kokeiluvuodesta lähtien. Lehtitilausten välittäminen on vienyt BTJ:ltä noin puolen henkilön työajan 3–4 kuukauden ajan vuodesta. Lehtivälityksen hoitamiseen on kuulunut kommunikointi ministeriön kanssa, lehtien saatavuuden tarkistaminen, tilausten vastaanottaminen sekä kirjastojen muistuttaminen tilausten tekemisestä. Tehtävä on sisältänyt myös tilausten tallentamista järjestelmään, tilauksien tekemistä kustantajille, ostolaskujen tarkastusta ja maksatusta sekä ministeriölle raportointia. Ministeriön asiakirjojen perusteella näyttää siltä, että yhtiö on hoitanut tehtävänsä itsenäisesti.

Kirjastoille lähetetyssä kyselyssä kysyttiin, ovatko kirjastot olleet tyytyväisiä BTJ:n toimintaan lehtivälittäjänä. Suurin osa kirjastoista kertoi olevansa tyytyväisiä BTJ:hin. Neljäsosa kyselyyn vastanneista kirjastoista ehdotti kuitenkin tapoja, miten BTJ voisi kehittää toimintaansa. Kahden kirjaston mukaan reklamaatioissa ja tilauksissa on ollut paljon puutteita. Yksi kirjasto toivoi tilausvahvistusta ja toinen kirjasto toivoi, että tilaukset voisi tehdä suoraan lehtitietokantaan. Yksi kyselyyn vastannut kulttuurilehti kyseenalaisti BTJ:n roolin lehtitilausten palveluntarjoajana kokonaan ja ehdotti tilaustukimäärärahan lisäämistä kulttuurilehtiavustukseen. Näin rahaa ei menisi välittäjäpalkkioihin, jotka lehden mukaan BTJ lisää julkaisun tilaushintaan.

Kirjastot toivoisivat myös, että tieto tilaustukimäärärahasta tulisi aiemmin. Suunnittelu olisi helpompaa, jos tilaustukitilaukset voitaisiin tehdä muiden lehtitilausten kanssa samaan aikaan. BTJ ei ole voinut vaikuttaa aikatauluun, sillä yhtiö on toiminut ministeriöltä myönnetyn avustuksen aikataulun puitteissa.

6 Johtopäätökset

Johtopäätökset kirjastojen ja lehtien näkemyksistä tilaustuen merkityksestä ovat suuntaa antavia johtuen kyselyyn valittujen kirjastojen ja kulttuurilehtien määrän vähäisyydestä. BTJ:n selvitykset ja tilastot sen sijaan antavat varsin hyvän käsityksen muun muassa kirjastojen tilaustuen käytöstä, tilattujen lehtien aihepiireistä ja lehtinimekkeiden määrästä sekä siten kulttuurilehtien alueellisen saatavuuden toteutumisesta.

Kun tilaustukikokeilu käynnistettiin, tilaustuen euromäärä alitti kilpailuttamisen vähimmäisrajan. Tämän johdosta ei lehtitilausten välittäjää tarvinnut alkuvuosina kilpailuttaa. Silloin voimassa olleen julkisista hankinnoista annetun lain (1505/1992) mukaan määräraha alitti hankintojen kilpailuttamisen vähimmäisrajan, joka oli 200 000 ecua (n. miljoona markkaa).

Ministeriön asiakirjoista ei ilmene, onko tilaustukijärjestelmää arvioitu hankinnaksi siinä vaiheessa, kun tilaustuen määrä kasvoi yli hankintalain edellyttämän kansallisen kilpailutuksen kynnsarvon. Vuonna 2008 voimaan tulleen julkisista hankinnoista annetun lain mukaan kilpailuttamisen kansallinen vähimmäisraja oli 30 000 euroa⁷. Vuosina 2008–2010 kulttuurilehtien tilaustuen määrä vaihteli noin 58 000 eurosta 78 000 euroon kunnes vuonna 2011 se laski reiluun 30 000 euroon. Tilaustuki oli myönnetty alusta lähtien valtionavustuksena. On oletettavaa, että määrärahan suuruus on vaikuttanut siihen, että tilaustuen edellyttämää lehtivälittäjää ei katsottu hankinnaksi ja kilpailutettu vaan välittäjälle myönnettiin avustus.

6.1 Lehtivalikoiman muodostuminen

Tilaustuen lehtivalikoima on muodostettu kulttuurilehtiavustusta saaneista lehdistä kulttuurilehtilautakunnan ehdotuksen pohjalta. Kun pääosa kulttuurilehtiavustuksista siir-

⁷ Nykyään kansallisen kilpailutuksen raja on 60 000 euroa.

rettiin haettavaksi TAIKEesta, ja hakemusten arvioimiseksi TAIKE perusti uuden arviointielimen kulttuurilehtilautakunnan sijaan, ministeriön tulee pohtia, miten kulttuurilehtien tilaustuen piiriin kuuluvien lehtien valikoima tulevaisuudessa muodostetaan.

Vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotukiluettelo on hyvä vertailukohta. Kirjastojen käyttöön vuosittain osoitettava kirjojen ostotuki ja sen piiriin kuuluvien kirjojen luettelo muodostetaan vuosittain valtion kirjallisuustoimikunnan ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan sekä Selkokeskuksen ja Kuurojen liiton kirjaston ehdotuksista. Vastaavaa menettelyä tulisi harkita kulttuurilehtien tilaustuen piiriin kuuluvien lehtien valikoiman muodostamisessa. Eri asiantuntijatahojen mukaan ottaminen myös tilaustuen lehtivalikoiman laatimiseen voisi tuoda uusia näkökulmia ja perusteita siihen, mitä lehtiä valikoimaan sisällytetään.

6.2 Tilaustuella tilatut lehdet, niiden aihepiirien kattavuus ja saatavuuden parantuminen

Tilaustukimäärärahan tavoite on kulttuurilehtien tasavertaisen alueellisen saatavuuden edistäminen, kirjastojen lehtinimekemäärän laajentaminen sekä kulttuurilehtien levikin kasvattaminen. Selvityksessä käytettyjen BTJ:n tilastojen perusteella voidaan todeta, että yleisellä tasolla tilaustuki edistää kulttuurilehtien tasavertaista saatavuutta. Useimmin kirjastot käyttävät hyvin niille osoitetun kulttuurilehtien tilaustuen määrärahan. Siten tuki laajentaa yleisten kirjastojen lehtitarjontaa ja myös osaltaan kasvattaa kulttuurilehtien levikkiä.

Tilaustuki kasvattaa kulttuurilehtinimekkeiden määrää ja samalla laajentaa kirjastojen lehtivalikoimien aihepiirejä. BTJ:n tilastoista käy kuitenkin ilmi, että jotkin aihepiirit ovat selvästi toisia aihepiirejä suositumpia.

Kirjallisuuslehtiä, kulttuuria yleisesti käsitteleviä lehtiä sekä musiikkilehtiä tilataan kirjastoihin huomattavasti enemmän kuin yhteiskunnallisia lehtiä. Tilaustukimääräraha näyttää erityisesti tukevan kirjallisuuslehtien levikkiä, sillä kirjastot tilaavat niitä tilaustuella vuosittain muita lehtiä enemmän. Kirjastoseura ry:n julkaisema Kirjastolehti on ollut vuosien ajan yksi suosituimmista kirjastoihin tilatuista lehdistä. Vuoteen 2011 saakka lehti oli kirjastoalan ammattilaisten lehti ja vasta viime vuosina lehti on laajentanut sisältöään laajempaa yleisöä kiinnostavaksi.

Tasavertainen alueellinen saatavuus näyttää toteutuvan vain osassa kulttuurilehtien eri aihepiireistä. Tulevia tilaustuen periaatteita pohdittaessa voitaisiin harkita, tulisiko lehtien eri aihepiireillä olla kiintiöt, jotta eri aihepiirejä käsittelevät kulttuurilehdet pääsisivät

kirjastojen lehtihyllyihin luettaviksi. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan tarkasteltu kirjastojen peruslehtivalikoimia, jolloin kokonaiskäsitystä kirjastojen kulttuurilehtivalikoimista on mahdotonta muodostaa.

Silloin kun tilaustukeen käytettävissä oleva vuotuinen määräraha on pieni, tuen kohdistaminen pienille kunnille vaikuttaa oikealta ratkaisulta. Se vahvistaa kulttuurilehtien tasavertaista alueellista saatavuutta paremmin kuin, jos pieni määräraha kohdistettaisiin kaikille kunnille.

6.3 Tilaustuen euromäärän vaikutus eri nimekkeiden tilaamiseen

Tilaustuen historian aikana vain vuosina 2015 ja 2016 määräraha on ollut yhtä suuri kaikkien kuntien kirjastoille. Tästä syystä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä määrärahan vaikutuksista kaikkien kirjastojen kohdalla ei voida tehdä. Määrärahan rajallisuudesta johtuen tilaustuki on usein kohdennettu vain asukasmäärältään pienempien kuntien kirjastoille. Monena vuonna myös kuntakohtainen määräraha on ollut pieni. Esimerkiksi 2000-luvulla se on useimpina vuosina kaikissa kunnissa jäänyt alle 200 euron.

Edellä luetelluista rajoituksista huolimatta voidaan kuitenkin todeta, että mitä suurempi kuntakohtainen määräraha on, sitä vahvemmin se näyttää kasvattavan nimekemääriä eli laajentavan lehtivalikoimaa.

Sen sijaan pieni määräraha näyttää kohdistuvan samojen lehtinimekkeiden vuosikertojen määrän kasvattamiseen. Määrärahan ollessa pieni kymmenen suosituimman vuosikerran osuus kaikista tilatuista vuosikerroista oli lähes puolet. Suurempi määräraha jakaantui nimekkeiden kesken tasaisemmin ja kasvatti nimekemääriä laajemmin osana yleisten kirjastojen valikoimaa.

Kirjastot ovat selvityksen aineiston mukaan tyytyväisiä tilaustukeen. Määräraha näyttää olevan asukasmäärältään pienempien kuntien kirjastoille erityisen tärkeä, sillä pienten kuntien kirjastoissa on huomattavasti suppeammat kulttuurilehtikokoelmat kuin isompien kuntien kirjastoissa. Ilman tilaustukea vähemmän kysytyt kulttuurilehdet saattaisivat jäädä pieniltä kirjastoilta kokonaan hankkimatta.

Kulttuurilehtien tunnettavuutta kirjastokävijöiden keskuudessa olisi ehkä syytä selvittää tulevaisuudessa. Kirjastot kertoivat kulttuurilehdillä olevan hyvin vaihtelevasti kysyntää. Tilaustuella tilattujen kulttuurilehtien vuosikertamäärä on kolminkertaistunut vuodesta 2014 (743) vuoteen 2016 (2977). Määrärahaa ei kuitenkaan hyödynnetä parhaalla mahdoll-

lisellä tavalla, jos ihmiset eivät löydä kotikuntiansa kirjastoissa olevien kulttuurilehtikokelmien pariin.

Tilaustukimäärärahaa on vuosina 2014–2016 jäänyt käyttämättä, mikä BTJ:n mukaan voi selittyä muun muassa muutaman suositun lehden poistumisella lehtivalikoimasta ainakin vuoden 2016 osalta. Selvityksen aineiston perusteella näyttää siltä, että tilaustukea käytetään lehtinimekkeiden määrän kasvattamisen lisäksi myös kirjaston henkilökunnan ammatillisiin tarpeisiin.

6.4 Kulttuurilehtien näkemyksiä tilaustuesta

Kyselyn otannan pienuudesta johtuen lehtien lukijakuntaa ja levikkiä koskevien muutosten syitä ei tulisi yhdistää tilaustukeen. Korkeintaan voidaan tehdä yksittäisiä havaintoja.

Kulttuurilehdet, jotka tiesivät lehdensä sisältyvän lehtivalikoimaan, kuvailivat lehtitilausten vaikutusta merkittäväksi. Hieman yli puolet kyselyyn vastanneista lehdistä ei kuitenkaan tiennyt tai osannut sanoa, kuuluvatko ne kirjastoille tarkoitetulle lehtivalikoimalistalle. Kolmasosa kyselyyn vastanneista lehdistä huomasi lukijakuntansa laajentuneen alueellisesti vuosien 2010–2016 välisenä aikana.

Tilaustuki on saattanut vaikuttaa joidenkin lehtien lukijakunnan laajenemiseen. BTJ:n tilaustietokannasta selviää, että lukijakuntansa alueellisen laajentumisen huomanneet lehdet ovat saaneet viimeisten vuosien aikana lehtitilauksia eri puolilta Suomea.

Selvityksessä ei käsitelty tilaustuen vaikutusta vähemmistökielisiin lehtiin. Tilaustuen vaikutus ruotsin-, venäjän- ja eri saamenkielisten kulttuurilehtien edistämiseen voisi olla kiinnostava jatkoselvityksen aihe.

LIITTEET

Liite 1: Kysely kirjastoille vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuen merkityksestä

Kirjaston kokemuksia kulttuurilehtien tilaustuesta ja sen toimivuudesta

1. Missä kunnassa kirjasto sijaitsee?

2. Kuinka paljon kunnassa on asukkaita?

yli 300 000
alle 300 000
alle 100 000
alle 40 000
alle 10 000
alle 5000

3. Kuinka monta kulttuuri- tai mielipidelehtiin lukeutuvaa lehtinimekettä kuului kirjastonne perusvalikoimaan vuonna 2016?

4. Kuinka monta nimekettä tilasitte kulttuurilehtien tilaustuella vuonna 2016?

5. Minkä alla olevien aihepiirien lehtiä tilasitte tilaustuella vuonna 2016?

elokuva
musiikki
kirjallisuus
teatteri, tanssi, sirkus
visuaalinen taide (sis. sarjakuvataide)
yleinen kulttuuri (lehdessä käsitellään laajasti kulttuuria)
yhteiskunta
uskonto ja elämänkatsomus
luonto ja ympäristö
lapset ja nuoret
muut

6. Mikä on tilaustuen ensisijainen merkitys kirjastolle?

lehtivalikoiman nimekkeiden laajentaminen

tiettyyn aihepiiriin kuuluvien lehtinimekkeiden määrän kasvattaminen

lehteä ei voitaisi tilata ilman ostotukea

muu, mikä

7. Onko lehtien valikoima mielestänne riittävän laaja?

kyllä

ei

8. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen ei, tehkää ehdotuksia mitä lehtiä valikoimaan tulisi lisätä:

9. Onko tilaustuen valikoimassa lehtiä, jotka kuuluvat jo perusvalikoimaanne?

ei

kyllä, perusvalikoimaamme jo kuuluvien ja tilaustukivalikoimasta löytyvien lehtien määrä on:

10. Onko kirjastolla tilaustuella hankittujen lehtien käyttöä koskevaa seurantaa?

kyllä

ei

11. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen kyllä, kuinka paljon tilaustuella hankituilla lehdillä on mielestänne kysyntää?

12. Onko lehtitilausten teko BTJ:n kautta toimivaa?

kyllä

ei, lehtitilausten tekoa voisi kehittää seuraavilla tavoilla:

Kiitos kyselyyn osallistumisesta.

Liite 2: Kysely lehdille

Lehtien kokemuksia vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustuesta

Mikä on lehtenne nimi?

Mitä aihepiiriä lehtenne ensisijaisesti edustaa?

- elokuva
- musiikki
- kirjallisuus
- teatteri, tanssi, sirkus
- visuaalinen taide (sis. sarjakuva)
- yleinen kulttuuri (lehdessä käsitellään laajasti kulttuuria)
- yhteiskunta
- uskonto ja elämäkatsomus
- luonto ja ympäristö
- lapset ja nuoret
- muu

Kuinka kauan lehtenne on saanut kulttuurilehtiavustusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä?

-vastaus vuosina:

Oletteko tietoinen, että painettu lehtenne kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön kirjastoille tarkoitetun kulttuurilehtien tilaustuen* listalle?

(*tilaustuki listan muodostavat vuosittain ne painetut kulttuurilehdet, jotka ovat saaneet ko. vuonna kulttuurilehtiavustusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä)

- kyllä
- ei
- en osaa sanoa

Jos vastasitte edelliseen kysymykseen kyllä, vastatkaa tilaustukea koskeviin tarkentaviin kysymyksiin.

Kuinka moni kirjasto tilaa lehteänne vuosittain tilaustuella?

Montako kappaletta lehteänne tilataan vuosittain tilaustukijärjestelmän avulla?

Millaiseksi arvioitte tilaustuen merkityksen vähälevikkisen kulttuurilehtenne kannalta?

Onko painetun lehtenne levikissä tapahtunut muutoksia vuoden 2000 jälkeen?

- kyllä, levikki on kasvanut
- kyllä, levikki on laskenut
- ei
- en osaa sanoa

Onko painetun lehtenne levikissä tapahtunut muutoksia vuosien 2010–2016 välisenä aikana?

- kyllä, levikki on kasvanut
- kyllä, levikki on laskenut
- ei
- en osaa sanoa

Mitä alla olevia muutoksia tiedätte tapahtuneen lehtenne lukijakunnassa vuosien 2010–2016 välisenä aikana? Valitkaa sopivat vaihtoehdot ja kuvaile lyhyesti havaintojanne

- lukijakunnan ikärakenne
- lukijakunnan alueellinen laajentuminen
- lukijakunnan alueellinen kaventuminen
- lukijakunnan sosioekonominen tausta (koulutus, ammatti, työtilanne)
- muu mikä? _____
- lukijakuntaa ei ole seurattu

Julkaisetteko lehteänne myös digitaalisena?

- kyllä
- ei tällä hetkellä
- tulevaisuudessa kyllä
- ei toistaiseksi suunnitelmissa

Millaiseksi arvioitte kulttuurilehtiavustuksen merkityksen painetun lehtenne tulevaisuuden kannalta?

- painettua lehteä julkaistaisiin riippumatta siitä myönnetäänkö avustusta
- ilman avustusta painettua lehteä ei julkaistaisi lainkaan
- avustuksen avulla vuosittain ilmestyvien numeroiden määrä on voitu pitää ennallaan tai määrää on voitu kasvattaa, kuvaile lyhyesti: _____
- muu merkitys, mikä

Kiitos vastauksistanne.

Liite 3: Suosituimmat nimekkeet vuosina 2010–2014

Suosituimmat nimekkeet vuosikertatilauksissa vuonna 2014. Avustuksen määrä oli 35 000 euroa, ja lehtivalikoimassa oli 125 nimekettä.

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
Luontokuva	Kustannus Oy luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	59
LUKUfilis	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	57
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	47
Vinski	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	44
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	41
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	29
Onnimanni	Lastenkirjainstituutin kannatusyhdistys ry	lapset ja nuoret	28
Soundi	Pop Media Oy	musiikki	26
Sukuviesti	Sukuseurojen keskusliitto ry	muu	26
Elämäntarina	Suomen elämäntarinayhdisty ry	yleinen kulttuuri	25
	Kymmenen suosituinta vuosikertaa	Yhteensä	382
	Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat	Yhteensä	743

Suosituimmat nimekkeet vuosikertatilauksissa vuonna 2013. Avustuksen määrä oli 30 250 euroa, ja lehtivalikoimassa oli 134 nimekettä.

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
LUKUfilis	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	55
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	43
Luontokuva	Kustannus Oy luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	40
Vinski	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	40
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	35
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	33
Onnimanni	Lastenkirjainstituutin kannatusyhdistys ry	lapset ja nuoret	23
Elämäntarina	Suomen elämäntarinayhdisty ry	yleinen kulttuuri	22
Episodi	Pop Media Oy	elokuva	21
Soundi	Pop Media Oy	musiikki	16
Sukuviesti	Sukuseurojen keskusliitto ry	muu	16
	Kymmenen suosituinta vuosikertaa	Yhteensä	344
	Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat	Yhteensä	650

Suosituimmat nimekkeet vuosikertatilauksissa vuonna 2012. Avustuksen määrä oli 26 400 euroa, ja lehtivalikoimassa oli 139 nimekettä.

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
LUKUfilis	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	52
Vinski	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	44
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	43
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	42
Onnimanni	Lastenkirjainstituutin kannatusyhdistys ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	23
Elämäntarina	Suomen elämäntarinayhdisty ry	yleinen kulttuuri	22
Luontokuva	Kustannus Oy luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	21
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	21
Ananda	Trax Oy	muu	17
Kaltio	Kaltio ry	yleinen kulttuuri	17
	Kymmenen suosituinta vuosikertaa	Yhteensä	302
	Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat	Yhteensä	619

Suosituimmat nimekkeet vuosikertatilauksissa vuonna 2011. Avustuksen määrä oli 33 700 euroa, ja lehtivalikoimassa oli 136 nimekettä.

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
LUKUfilis	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	59
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	57
Vinski	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	50
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	48
Onnimanni	Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin kannatusyhdistys ry	kirjallisuus	36
Ananda	Trax Oy	muu	32
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	32
KirjalN	Cube Libri Oy	kirjallisuus	30
Luontokuva	Kustannus Oy luonnonkuvaaja	luonto ja ympäristö	27
Kaltio	Kaltio ry	yleinen kulttuuri	25
	Kymmenen suosituinta vuosikertaa	Yhteensä	396
	Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat	Yhteensä	889

Suosituimmat nimekkeet vuosikertatilauksissa vuonna 2010. Avustuksen määrä oli 78 000 euroa. Lehtivalikoimassa olevien nimekkeiden määrä ei ole tiedossa.

Nimeke	Julkaisija	Kategoria	vsk-tilaukset
LUKUfilis	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	110
Vinski	Lukukeskus-Läscentrum ry	lapset ja nuoret / kirjallisuus	110
Parnasso	Otavamedia OY	kirjallisuus	100
Onnimanni	Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin kannatusyhdistys ry	kirjallisuus	69
Ruumiin kulttuuri	Suomen dekkariseura ry	kirjallisuus	64
KirjalN	Cube Libri Oy	kirjallisuus	60
Kirjastolehti	Suomen kirjastoseura ry	yleinen kulttuuri	59
Työris Tyllerö	Cultura Oy	lapset ja nuoret	54
Rytmi	Pop Media Oy	musiikki	53
Sukuviesti	Sukuseurojen keskusliitto ry	muu	52
	Kymmenen suosituinta vuosikertaa	Yhteensä	731
	Tilaustuella tilatut kaikki vuosikerrat	Yhteensä	2035

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-574-7 (PDF)

ISSN 1799-0351 (PDF)